Menşe Ülke Bilgisi Raporu

euaa
EUROPEAN UNION
AGENCY FOR ASYLUM

Somali:
Eş-Şebab'dan iltica, firar ve çekilme

February 2023

Metin, Şubat 2023'te tamamlanmıştır.

Avrupa Birliği Sığınma Ajansı (EUAA) veya EUAA adına hareket eden kişiler bu yayında yer alan bilgilerin kullanılmasından sorumlu değildir.

Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmî Yayın Ofisi, 2023

PDF ISBN 978-92-9403-295-9 doi:10.2847/151488 BZ-03-22-161-TR-N

© Avrupa Birliği Sığınma Ajansı (EUAA), 2023

Cover image: seb_ra © iStock, 2022

Kapak fotoğrafı, AMISOM Basın ve Halkla İlişkiler, © Public Domain Dedication (CC0), Flickr, 2012. Güney Somali liman kenti Kismayo'nun eteklerinde tipik bir çiftlik evinin havadan görünümü, 4 Ekim 2012

Kaynağın belirtilmesi şartıyla çoğaltılmasına izin verilmektedir. Fotoğrafların veya EUAA telif hakkı kapsamında olmayan diğer materyallerin kullanımı veya çoğaltılması için doğrudan telif hakkı sahiplerinden izin alınmalıdır.

Teşekkür

Bu rapor EUAA COI Bölümü tarafından hazırlanmıştır. Aşağıdaki daireler ve örgütler EUAA ile birlikte raporu gözden geçirmiştir:

- Almanya, Federal Göç ve Sığınma Dairesi (BMAF), Ülke Analizi
- Belçika, Mülteciler ve Vatansız Kişiler Genel Komiserliği Ofisi, CEDOCA (Belgeleme ve Araştırma Merkezi)
- Avusturya Menşe Ülke ve Sığınma Araştırma ve Belgeleme Merkezi (ACCORD)

Adı geçen daire, uzman ya da kuruluşların yaptığı incelemeler raporun genel niteliğine katkıda bulunmaktadır. Ancak bu incelemeler, bu kişilerin, tüm sorumluluğu EUAA'ya ait olan nihai raporu resmî olarak onayladıkları anlamına gelmez.

İçindekiler

Teşekkür **1**

İçindekiler **2**

Yasal Uyarı **4**

Sözlük ve kısaltmalar **5**

Giriş **7**

Metodoloji 7

Yetki tanımının belirlenmesi 7

Terminoloji 7

Bilgi toplama 8

Araştırmada karşılaşılan zorluklar 8

Kalite kontrolü 9

Kaynaklar 9

Raporun yapısı ve kullanımı 9

Harita **10**

1. Genel Bilgiler ve Devlet Politikası **11**

1.1. Eş-Şebab'dan çekilmek için resmî ve gayriresmî yollar 11

1.2. Hükûmet politikası/programları ve genel af ilanları 13

1.2.1. Mevcut politika ve genel af ilanları 13

1.2.2. Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Program ve İlticacı Rehabilitasyon Programı (tarama prosedürleri dâhil) 14

1.2.3. Yüksek ve düşük riskli profillerin kaydı ve incelenmesi 15

1.2.4. İlticacı Rehabilitasyon Programı 19

1.2.5. Rehabilitasyon merkezlerine ve kapasitelerine genel bakış 20

2. Profiller ve alt profiller **27**

2.1. Erkekler 27

2.1.1. Çekilme faktörleri ve çekilmenin sonuçları 27

2.1.2. Gayriresmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar 30

2.1.3. Eş-Şebab'dan çekilmek için resmî yollar ve çekilmenin sonuçları 31

2.1.4. İltica/firar edenlerin aile üyelerinin karşılaştığı sonuçlar 37

2.2. Kadınlar 38

2.2.1. Ayrılma seçenekleri 38

2.2.2. Çekilmek için gayriresmî yollar ve çekilmenin sonuçları 40

2.2.3. Resmî yollar ve sonuçları 45

2.2.4. Kadınların aile üyelerinin karşılaştığı sonuçlar 47

2.3. Çocuklar 47
2.3.1. Gruptan çekilme seçenekleri 48
2.3.2. Gayriresmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar 48
2.3.3. Resmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar 49
2.3.4. Firar/iltica edenlerin aile üyelerinin karşılaştığı sonuçlar 53

Ek I: Kaynakça 54

Sözlü kaynaklar, isim vermek istemeyen kaynaklar dâhil 54

Herkese açık kaynaklar 54

Ek II: Yetki Tanımı 57

Yasal Uyarı

Bu rapor, EUAA COI Raporu Metodolojisine (2019) göre yazılmıştır. Bu rapor özenle seçilmiş bilgi kaynaklarına dayanır. Kullanılan tüm kaynaklara referans verilmiştir.

Bu raporda yer alan bilgiler azami özen gösterilerek araştırılmış, değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Ancak bu belgenin tamamen kapsayıcı olduğu iddia edilmemektedir. Belirli bir olay, kişi veya kuruluşun raporda belirtilmemiş olması, olayın gerçekleşmediği veya kişi ya da kuruluşun var olmadığı anlamına gelmez.

Ayrıca bu rapor, belirli bir uluslararası koruma başvurusunun sonuçlandırılması veya başvurunun haklılığı konusunda belirleyici nitelikte değildir. Kullanılan terminoloji, belirli bir hukuki görüşün göstergesi olarak kabul edilmemelidir.

“Mülteci”, “risk” ve benzer terimler; AB Sığınma Müktesebatı, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve Mültecilerin Durumuna İlişkin 1967 Protokolü kapsamındaki gibi hukuki anlamda değil genel terimler olarak kullanılmaktadır.

Bu raporda yer alan bilgilerin kullanımından EUAA ya da EUAA adına hareket eden hiçbir şahıs sorumlu tutulamaz.

Bu rapor, 9 Aralık 2022 tarihinde son hâlini almıştır. Bu raporun referans dönemi hakkında daha fazla bilgi almak için giriş kısmındaki metodoloji bölümüne bakabilirsiniz.

İngilizce dilindeki orijinal raporun Türkçeye çevirisi 2022-2023 EUAA-GİB Yol Haritası kapsamında başlatılmış ve yalnızca bilgilendirme amacıyla tamamlanmıştır. Herhangi bir uyuşmazlık olması hâlinde İngilizce orijinal metin geçerli olacaktır. Bu rapora referansta bulunurken orijinal rapor, referans olarak gösterilmelidir (© Avrupa Birliği Sığınma Ajansı (EUAA) 2023).

Sözlük ve kısaltmalar

Terim	Tanım
ADM	Araştırma ve Diyalog Merkezi
AMISOM	Afrika Birliği Somali Misyonu
ATMIS	Afrika Birliği Somali Geçiş Misyonu
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri
CAAFAG	Silahlı Kuvvetler ve Silahlı Gruplarla İlişkili Çocuklar
CSD	Cezai Soruşturma Dairesi
DDR	Silahsızlanma, Demobilizasyon ve Yeniden Entegrasyon. Silahlı kuvvetlerin ve silahlı grupların üyelerinin silahlarını bırakıp sivil hayata dönmeleri için desteklendiği süreç
DDRR	Çekilme, Bağını Koparma, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma
FCA	Finn Church Aid
İRP	İlticacı Rehabilitasyon Programı
JİGA	Juba İstihbarat ve Güvenlik Ajansı
SİP	Standart İşlem Prosedürü
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SUO	Somali Ulusal Ordusu
UİGA	Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Ajansı
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNSOM	Birleşmiş Milletler Somali Yardım Misyonu

Terim	Tanım
USAID	Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
Zekât	Zorunlu vergi, İslam'ın beş şartından biri. Müslümanlar, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek için her yıl uygun şartları sağlayan varlıklarının %2,5'ini vermek zorundadır.

Giriş

Bu raporun amacı, mülteci statüsü ve ikincil koruma dâhil olmak üzere uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi amacıyla bağlam hakkında ilgili bilgiler sağlamaktır.

Raporda Eş-Şebab militan grubundan firar ve iltica etme yolları hakkında arka plan bilgileri ve mevcut olduğu her durumda ilgili veriler yer almaktadır. Rapor; resmî ve gayriresmî seçenekler arasında ayrım yaptıktan sonra bu seçeneklerle bağlantılı başlıca zorluklar ve seçeneklerin sonuçlarıyla ilgilenmektedir. Erkek, kadın ve çocuk profilleri ve gruba dâhil olma şekilleri potansiyel olarak mevcut yolların ana belirleyicileri olarak ele alınmaktadır. Kapsam ve örnekler açısından sınırlı araştırma bulgularını esas alan bu genel bilgiler kısmını tamamlayıcı nitelikteki bu rapor, ele alınan konuların hiç veya yeterince bildirilmemiş yönlerine biraz ışık tutmaya yardımcı olan uzman görüşmeleri havuzunu esas almaktadır.

Metodoloji

Referans dönemi 1 Temmuz 2021 ile 30 Kasım 2022 arasıdır. Bilgiler, 18 Kasım 2022'ye kadar gerçekleştirilen masa başı araştırmaları, sözlü kaynaklarla yapılan mülakatlar ve girdiler sonucu toplanmıştır. Kalite kontrol sürecinde 9 Aralık 2022 tarihine kadar alınan geri bildirimlere göre bu raporun son hâline getirilmesi sürecinde bazı kısıtlı ilave bilgiler eklenmiştir.

Bu rapor, EASO COI Raporu Metodolojisi (2019)[1] ve EASO COI Yazma ve Referans Verme Kılavuzu (2019) doğrultusunda hazırlanmıştır[2].

Yetki tanımının belirlenmesi

Bu raporun yetki tanımı, EUAA'nın hedef kullanıcıları tarafından belirlenen bilgi ihtiyaçlarını esas almaktadır; uzmanlar ve EUAA COI Uzman Ağı üyeleri gerçekleştirilen dâhili ve harici istişarelerin yanı sıra konu hakkında ilgili en güncel literatüre dayanmaktadır. Bu raporun Yetki Tanımı Ek II'de bulunabilir.

Terminoloji

Somali bağlamında ilgili literatürler ve kaynaklar, bu çalışmanın kapsamına giren konuları/kavramları anlatırken çeşitli (teknik) terimlerden yararlanmaktadır. EUAA tarafından bu raporda kullanılan aşağıdaki anlamlar, ilgili kaynaklar genelindeki ortak noktaları dikkate almaktadır:

- *Firar etme*: genellikle erkeklerin Somalili yetkililere bildirmeden Eş-Şebab'dan kendi isteğiyle ayrılması;
- *İltica etme*: genellikle erkeklerin Eş-Şebab'dan kendi isteğiyle ayrılıp bunu daha sonra Somalili yetkililere bildirmesi;

[1] EASO, EASO, Menşe Ülke Bilgisi (COI) Raporu, Haziran 2019, url
[2] EASO Menşe Ülke Bilgisi (COI) Raporları için Yazma ve Referans Verme Kılavuzu, Haziran 2019, url

- *Çekilme*: Eş-Şebab'a aktif olarak dâhil olmayı bırakma. Bu terim hem erkekler hem de Eş-Şebab ile ilişkili kadınlar ve çocuklar için de kullanılmaktadır;
- *Ayrılma*: daha önce aktif bir katılıma işaret etmeksizin gruptan veya Eş-Şebab'dan ayrılma eylemi;
- *Resmî yollar*: Eş-Şebab'dan çıkmanın ve yeniden entegre olmanın resmî yolu, Somalili yetkililerle herhangi bir aşamada iletişime geçmeyi gerektirir ve hükûmet tarafından yönetilen süreçlerden (rehabilitasyon dâhil) geçmek anlamına gelir;
- *Gayriresmî yollar*: Eş-Şebab'dan çıkmanın ve yeniden entegre olmanın gayriresmî yolu, Somali hükûmeti yetkililerini sürece dâhil etmeden ve bilgilendirmeden gerçekleşmektedir.

Bilgi toplama

Toplanan bilgiler, iki ana grup kaynaktan elde edilmiştir: çoğunlukla halka açık, alana özel basılı veya elektronik kaynaklar kullanılarak 18 Kasım 2022'ye kadar gerçekleştirilen kapsamlı masa başı çalışması; EUAA tarafından Ağustos ve Kasım 2022 arasında raporun amacı kapsamında sözlü kaynaklarla gerçekleştirilen görüşmeler.

Kullanılan tüm kaynaklara Kaynakça bölümünde atıfta bulunulmuştur. Bu raporun hazırlandığı zaman dilimi içinde çeşitli kaynaklara dikkatle başvurduktan sonra bilgi bulunamaması halinde bu durum raporda belirtilmektedir.

Araştırmada karşılaşılan zorluklar

Bu çalışmada, araştırma açısından çeşitli zorluklarla karşılaşılmıştır. Bu zorluklar arasında ele alınan konunun hassasiyeti, yetki tanımı tarafından değinilen konular hakkında bilgi ve bildirimin nadir olması ve alıntılanan çalışmalardaki araştırma bulgularını kendi örneklemlerinin kapsamı dışına çıkarma zorluğu yer almaktadır. Son olarak raporda genellikle çeşitli profilleri (erkekleri, kadınları ve çocukları) etkilediği bildirilen durumlar ve olaylar hakkında somut veri ve bilgi yer almamaktadır. Bu, konunun hassasiyetinden ve özellikle uzak bölgelerde gerçekleşen olayların bildirilmiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, özellikle Eş-Şebab'dan çekilmenin sonuçlarını açıklayan bazı bölümleri etkilemektedir.

Hassasiyet açısından, rapor çeşitli şekillerde etkilenmiştir. Sözlü kaynaklarla iletişim kurmak ve projede iş birliği yapmalarını sağlamak son derece zor olmuştur. Nihayetinde iş birliği yapmayı kabul edenler ve bu konuda istekli olanlar güvenlik nedenleriyle isimlerinin gizli kalmasını tercih etmişlerdir.

Mevcut çalışmalar açısından bu konudaki çoğu araştırma Mogadişu, Baydabo ve Kismayo'daki ana kentlere/rehabilitasyon merkezlerine odaklanmaktadır. Somali'nin geri kalanı için mevcut olan ve ülke çapında olası bulguların dayandırılabileceği istatistiksel bilgiler veya anlaşılır temsili örnekler yoktur. Buna ek olarak mevcut çalışmalar, *resmî yollara* yalnızca kısmen değinmektedir (bkz. Terminoloji ve bu raporun geri kalanı). *Gayriresmî yollar* hakkında bilgi çok azdır. Sonuç olarak, daha anlaşılır ve daha eksiksiz bir resmin parçalarını bir araya getirebilmek için sözlü kaynaklar dâhil olmak üzere farklı kaynaklardan parça parça bilgiler toplanmak zorunda kalınmıştır. Aynı nedenle bilgiler mümkün olduğu ölçüde doğrulanmaktadır ve bu araştırmanın kısıtlamalarını yansıtmaktadır.

Ayrıca çatışmanın niteliği ve Eş-Şebab'ın Güney Orta Somali'nin çoğunda büyük toprak parçalarını kontrol etmesi nedeniyle, gruptan çekilmekte veya çekilmiş olan sivilleri etkileyen olayların bildirildiği durumlar çok nadirdir ve zaman zaman anekdot niteliğindedir. Bu durum, ilgili alanlarda özgür basın haberlerinin şiddetli şekilde bozulmuş veya sınırlı olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Kalite kontrolü

Yazarların EASO COI Rapor Metodolojisine bağlı kaldıklarından ve Yetki Tanımını kapsamlı olarak ele aldıklarından emin olmak için Teşekkür bölümünde değerlendiriciler olarak listelenen ülkelerden ve kuruluşlardan COI uzmanları raporu gözden geçirmişlerdir. Gözden geçirenler tarafından yapılan tüm yorumlar dikkate alınmış ve bu yorumların neredeyse tamamı 9 Aralık 2022 tarihinde tamamlanan raporun nihai hâline uygulanmıştır. EUAA, metnin son kalite incelemesini ve düzenlemesini gerçekleştirmiştir.

Kaynaklar

EASO'nun COI metodolojisine uygun olarak, bu raporda ele alınan konular hakkında yayımlanmış belge niteliğindeki birçok farklı kaynağa başvurulmuştur. Bu kaynaklar arasında akademik yayınlar, düşünce kuruluşu raporları ve Somali'yi kapsayan uzman kaynaklar; hükûmetlerin COI raporları, sivil toplumdan ve STK'lerden gelen bilgiler; Birleşmiş Milletler'in çeşitli kuruluşları tarafından hazırlanan raporlar ve Somali ve bölge merkezli medya yer almaktadır.

Belge niteliğindeki halka açık kaynakların kullanılmasına ek olarak yedi sözlü kaynak (uzmanlar ve yetkililer) ile bu rapor kapsamında iletişim kurulmuştur. Sözlü kaynaklar Somali'de, yayınlarda ve ilgili alan araştırmalarında/varlığında ortaya koydukları uzmanlıkları esas alınarak seçilmiştir. Görüşülen kaynaklar, Ek I'de metin ve kaynakçada ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.

Raporun yapısı ve kullanımı

Rapor; resmî ve gayriresmî yollar arasında ayrım yaparak Eş-Şebab'dan çekilme konusuna yaklaşan genel bir giriş bölümüne ve profiller (erkekler, kadınlar ve çocuklar) ile ilgili alt profilleri ele alan üç bölüme ayrılmıştır.

Genel giriş bölümünde rapor; çekilme yolları hakkında genel bir bilgiler sunar ve Eş-Şebab'ı firariler ve ilticacılar için yürürlükte olan mevcut yasal çerçeve ve politika çerçevesini ele alır. Daha sonra rapor, Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Programı ve program içindeki İlticacı Rehabilitasyon Programını tanımlamaktadır. Son olarak Somali'de hâlihazırda kullanımda olan rehabilitasyon merkezleri hakkında genel bilgiler sağlamaktadır.

Takip eden üç bölüm, daha önceden Eş-Şebab ile bağlantılı erkeklerin, kadınların ve çocukların durumuna, çekilme seçeneklerini (resmî veya gayriresmî) ve devlet yetkilileri, aile/aşiret ağları ve Eş-Şebab'ın gösterdiği muamele dâhil olmak üzere bu seçeneklerle bağlantılı sonuçlara odaklanmaktadır.

Harita

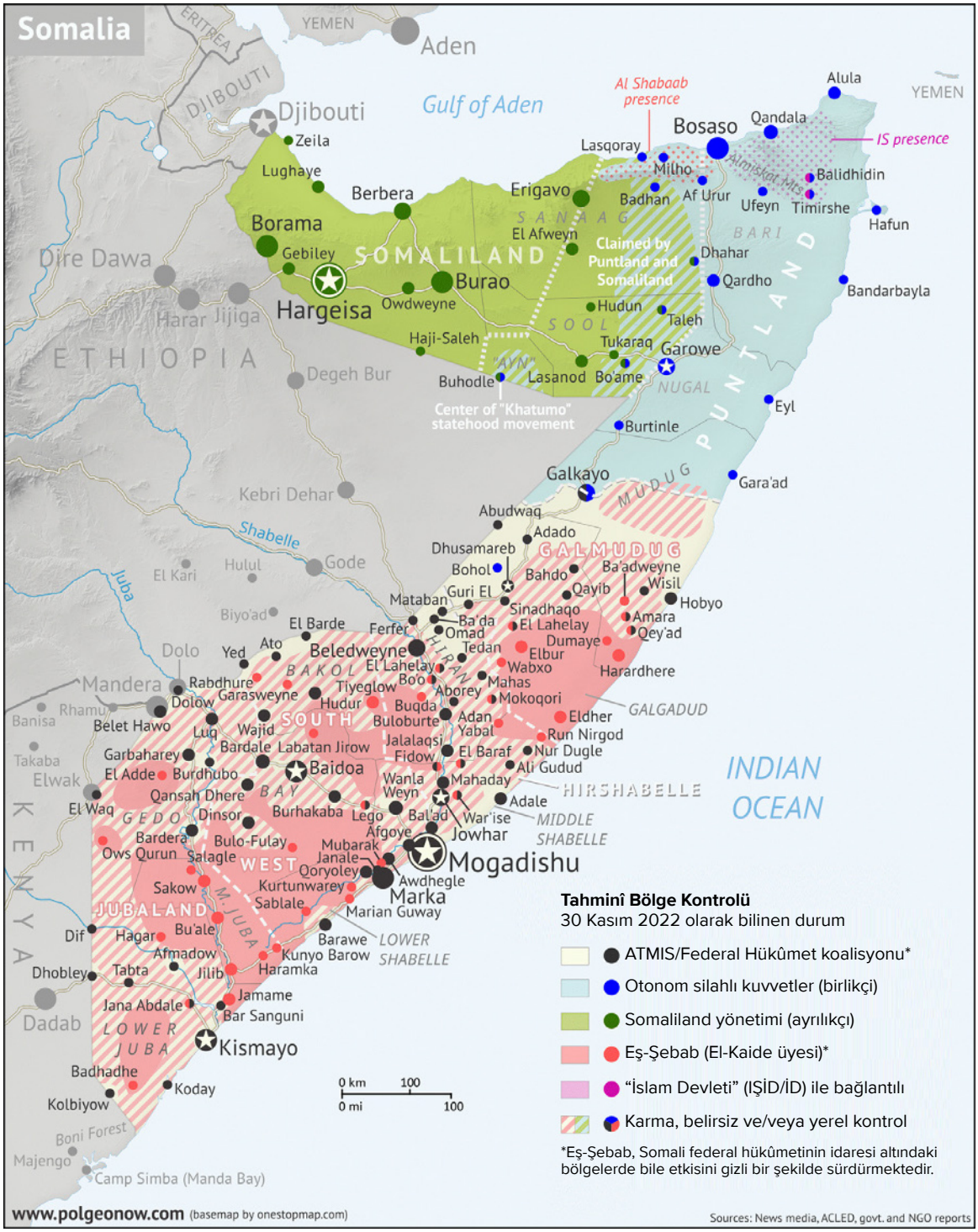

Harita 1. Somali - Tahmini Bölge Kontrolü, 30 Kasım 2022, Political Geography Now.[3]

Lütfen dikkat: Bu haritadaki tanımlar, herhangi bir ülke, toprak, şehir veya bölge üzerindeki yasal statü veya etkili kontrol hakkında EUAA'nın rolüne ilişkin herhangi bir görüşe işaret etmemektedir. Bu haritanın hatasız olması için her türlü çaba gösterilmiştir; ancak haritanın veya özelliklerinin zaman veya mekan açısından doğru veya belirli bir kullanıma uygun olduğuna dair garanti verilmez. Bu harita, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir türden garanti verilmeksizin sunulmuştur.

[3] PolGeoNow, Somali Tahmini Bölge Kontrolü, 30 Kasım 2022 itibarıyla, belirtilmemiş, halka açık olmayan kaynak

1. Genel Bilgiler ve Devlet Politikası

1.1. Eş-Şebab'dan çekilmek için resmî ve gayriresmî yollar

Kaynaklara göre bu konuda yeterince bildirimde bulunulmaması ve sorunu araştırma ve belgeleme konusundaki zorluklar nedeniyle kaç Somalilinin Eş-Şebab'dan ayrıldığını veya Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı olduğunu bilmek zordur.[4]

Kaynaklar Somalililerin hem resmî hem de gayriresmî yollar aracılığıyla Eş-Şebab'dan "çekildiğini" belirtmektedir.[5] Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somalili bir uzman, Eş-Şebab'dan çekilme veya sadece ayrılma sürecinin ilgili kişiler için nelerin mevcut olduğuna bağlı olarak resmî veya gayriresmî yollar üzerinden olabileceğini belirtmiştir. Resmî yol, bir aşamada Somalili yetkililerle iletişime geçmeyi gerektirir ve hükûmet tarafından yönetilen süreçlerden geçilmesi gerekir. Gayriresmî yol, Somali hükûmeti yetkililerini sürece dâhil etmeden ve bilgilendirmeden gerçekleşmektedir. Aynı uzman, gayriresmî süreçten geçenlerin sayılarla veya sadece büyüklük sıralamasıyla anılmasının mümkün olmayacağını açıklamıştır.[6]

Eş-Şebab'dan çekilme hakkında başka bir Somali uzmanı, bu rapor kapsamında kendisiyle yapılan görüşmede resmî yollardan geçenlerin sayısının Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişilerin olası sayısına (bu konuda hiçbir gösterge yoktur) kıyasla çok az olduğunu belirtmiştir.[7] Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somalili bir uzmanın belirttiği üzere çoğunluk hükûmeti tarafından kontrol edilen kasabaların dışına çıkmanın imkansız olması da dâhil olmak üzere Somali'de saha çalışması yapmayı engelleyen güçlü kısıtlamalar dikkate alındığında bu konu hakkında çok az bilgi mevcuttur.[8] Sonuç olarak nicel araştırmanın aksine mevcut nitel araştırma çok kısıtlıdır ve yalnızca şu üç yerdeki resmî yollara odaklanmaktadır: Kismayo, Baydabo ve Mogadişu.[9] Bu yerler kadın ve erkeklere yönelik rehabilitasyon için kullanılabilecek tek resmî mekanlardır.[10] Bunun dışında Somali'nin geri kalanı için mevcut olan ve ülke çapında olası bulguların dayandırılabileceği hiçbir rakam, istatistik veya anlaşılır temsili örnek yoktur.[11]

Benzer şekilde Somali'de yerleşik uluslararası bir kuruluş yetkilisi, "çok sayıda kişinin" yerel makamlara haber vermeden Eş-Şebab'dan gayriresmî olarak firar etmeye karar verdiğini öne sürmüştür. Ancak uzman, "yerel" olduğu ve ülke geneline dağıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu grubun boyutunu belirlemenin son derece zor olacağını da eklemiştir. Uzman özellikle, pek çok Eş-Şebab savaşçısının genel af ilanlarını veya rehabilitasyon merkezlerini bilmediğini ya da "hükümetin elinde olmaktan korktuğunu" belirtmiştir.[12] Stern ve Peterson, 2022'de yayımlanan bir araştırma makalesinde "Eş-Şebab'dan ayrılan herkesin hükûmete teslim olup resmî süreçten geçmediğini" ve çoğunun gayriresmî olarak, "gözlerden

4 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon alanında Somali uzmanı, görüşme, 10 Kasım 2022; Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022; Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022
5 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022; Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
6 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
7 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
8 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
9 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
10 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
11 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
12 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022

uzakta", kendi topluluklarına "tekrar sızarak" ve Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Program'dan (daha fazla bilgi için bkz. bölüm 1.2.2 Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Program ve İlticacı Rehabilitasyon Programı (tarama prosedürleri dâhil)) yararlanmaksızın yeniden entegre olduğunu belirterek bu hususu doğrulamıştır.[13]

Bu noktada rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında başka bir Somali uzmanı, gayriresmî çekilme hakkında sağlam verilerin kesinlikle bulunmadığını doğrulamıştır. Uzman, Hiran, Galgudud ve Orta Şabel'de 2022 sonbaharında yaşanan Eş-Şebab karşıtı saldırının arka planında yalnızca dört resmî iltica kaydedildiğini bildirdi. Ancak uzman, "grup şeklinde ilticanın" çok sayıda eski Eş-Şebab savaşçısının yerel milislere veya Somali Ulusal Ordusuna (SUA) katılmasıyla gerçekleşmiş olabileceğini düşünmüştür. Ancak uzman, genel olarak Eş-Şebab'dan ayrılmanın son derece tehlikeli ve zor olduğunu ve gayriresmî ilticanın mevcut olsa da tartışmalarda genellikle abartıldığını açıklamıştır.[14]

Somali Uzmanları Paneli, Ekim 2022 tarihli raporunda Somali Federal Hükûmeti ve Somali güvenlik güçleri ile bağlantılı medyadan gelen ve Ekim 2021 - 28 Ağustos 2022 döneminde "600'den fazla Eş-Şebab üyesinin etkisiz hâle getirildiğini veya iltica ettiğini"[15] belirten haberleri kayıt altına almıştır; ancak yalnız bir liderin ilticası dâhil olmak üzere yalnızca 29 fiili iltica yaşanmıştır.[16]

Bu bağlamda Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, iltica eden her erkek için Eş-Şebab bölgesinden potansiyel olarak ayrılan 3-4 kadın eş olduğunu belirtmiştir.[17]

Somali'de yerleşik çocuk koruma danışmanı, çocuklara ilişkin olarak koruma ortaklarıyla iş birliği içindeki yetkililerin çocukların resmî bir yeniden entegrasyon sürecinden geçmelerini sağlamaya çalışsa da gayriresmî veya kendi kendine yeniden entegrasyon sürecinden geçen vakaların olduğunu da belirtmiştir.[18]

Firar, iltica veya çekilme

Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, "firar" ve "iltica" arasındaki ayrımın Somali bağlamında bir anlamı olmadığını açıklamıştır. Erkeklerin gönüllü olarak gruptan ayrılmasını ve daha sonra yetkilileri bilgilendirmesini anlatmak kullanılan "iltica" terimi, kadınların ve çocukların gruptan çekilmesini veya sadece ayrılmasını ya da bağını koparmasını durumlarını yeterince açıklamıyor.[19] Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, kadınların sanki aktif mücahitlermiş gibi gruptan gerçekten "firar" etmediklerini, sadece "ayrıldıklarını" belirtirken aynı fikirdedir.[20] Bu hususlarla ilgili daha fazla için 2Profiller ve alt profiller bölümüne bakın. Taylor ve diğ. (2019) erkeklerle ilgili olarak (erkekler açısından) "iltica" terimini şu şekilde tanımlamıştır: "kişi; rakip bir gruba katılmak veya hükûmet koruması arayışına girmek için kendiliğinden Eş-Şebab'dan ayrılmış olmalıdır ve kendi isteğiyle bilgisini veya deneyimini paylaşmalıdır."[21]

13 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 24
14 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
15 BM Güvenlik Konseyi, Somali Uzmanları Panelinin Raporu, S/2022/754, 10 Ekim 2022, url, para. 90
16 BM Güvenlik Konseyi, Somali Uzmanları Panelinin Raporu, S/2022/754, 10 Ekim 2022, url, Ek 10, s. 56-58
17 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 23 Eylül 2022
18 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
19 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
20 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
21 Taylor, C. ve diğ., The Cost of Defection: The Consequences of Quitting Al-Shabaab, 2019, url, s. 3

Eş-Şebab ile bağlantılı erkeklerin, kadınların ve çocukların tercih edebileceği farklı seçenekler ve yollar hakkında genel bilgiler için aşağıdaki bölümlere bakın.

1.2. Hükûmet politikası/programları ve genel af ilanları

1.2.1. Mevcut politika ve genel af ilanları

Bazı Somali eski hükûmetleri, gruptan iltica eden Eş-Şebab üyelerine genel af teklifinde bulunmuştur.[22]

Somali'de Hasan Şeyh Mahmud'un ilk cumhurbaşkanlığının (2012-2017) son döneminde ilk kez genel af politikası düzenlenmiştir. Ancak, potansiyel ilticacılar veya firariler açısından nasıl iltica edecekleri veya teslim olacakları ve hangi sonuçlarla karşılaşacakları konusunda anlaşılır değildi.[23] Benzer şekilde İnsan Hakları İzleme Örgütü de (Haziran 2016'dan itibaren) bu politikanın belirsiz olduğunu ve çekilmiş mücahitler programıyla olan bağlantısını ve genel affın dışında tutulmanın potansiyel nedenleriyle ilgili olarak genel affın uygulama kapsamını netleştirmede başarısız olduğunu bildirmiştir. Politikada savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım suçları, cinsel şiddet suçları ile insan haklarına ve insani hukuka yönelik ciddi ihlallerin genel affın uygulama kapsamına dâhil edilmeyeceğini belirtmiştir; ancak politika, bu suçları tanımlamada ve bu suçlardan doğan sorumluluğun aftan hariç tutulma kriteri olduğunu açıkça belirtmede başarısız olmuştur.[24] Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, bir genel af politikası belgesinin 10 Kasım 2022 tarihinden bu yana hükumetin sorumluluğunda olduğunu ifade etmiştir.[25]

Amerikalı akademisyen ve Somali uzmanı Felbab-Brown (2018), "Somali'nin genel af ilanlarının ve ilticacı programlarının kullanımını kapsayan yasaları açıklığa kavuşturmadığını" ve genel af yasalarının tamamlanmadığını belirterek bu hususu doğrulamıştır.[26]

"Bir genel af yasası olmadığında geçici cumhurbaşkanlığı beyannameleri genel af vermeyi amaçlayan başlıca araç hâline gelmiştir." Bu uygulama, 2000'li yılların başlarında Cumhurbaşkanı Abdullah Yusuf Ahmed ile başlamış ve aşağıdaki Somali cumhurbaşkanlarıyla devam etmiştir:[27]

- Ağustos 2011'de Şerif Şeyh Ahmed;[28]
- Eylül 2014'te, Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud tarafından sunulan 45 günlük genel af penceresi ve ardından Ocak ve Eylül 2015'te yapılan yeni genel af teklifleri;[29]

22 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 18
23 Toros, H. ve Harley, S., Negotiations with Al-Shabaab - Lessons learned and future prospects, 2018, s. 441
24 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, somalia. 18-19, dipnot no. 36
25 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
26 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, IFIT, Mayıs 2018, url, s. 11
27 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 11
28 Reuters, Somalia offers rebels amnesty, 9 Ağustos 2011, url
29 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 12

- Nisan 2017'de Cumhurbaşkanı Muhammed Abdullah Fermacu tarafından sunulan 60 günlük genel af penceresi.[30]
- Fermacu'nun 2017'de yaptığından sonra başka genel af ilan edilmemiştir. Mevcut Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud, Eş-Şebab'a "topyekün savaş" çağrısında bulunmuştur.[31]

Khalil ve diğ. "ilan edilen bu tür afların kapsam bakımından belirsiz olduğunu", bunların yalnızca Cumhurbaşkanlığı tarafından sözlü olarak iletildiğini ve "Somali politika ve hukuk çerçeveleri kapsamında anlaşılır bir şekilde tanımlanmadığını" ifade etmiştir. Ayrıca, gayriresmî nitelikte olmaları "sorun yaratmaktadır". Çünkü ilticacı programıyla bağlantılı uygunluk kriterleri ve haklar hakkında ayrıntılar içermediği için yararlanıcılar arasında eğitime devam edebilme ve rehabilitasyon sonrası iş bulma gibi yanlış beklentiler yaratmaktadır.[32] Ayrıca Felbab-Brown, "düşük riskli ilticacılar" için bir İlticacı Rehabilitasyon Programına girmenin genel af penceresine (zamanında) yanıt vermekle sınırlı olmadığını da belirtmiştir.[33] Aşağıda bölüm 1.2.4 kapsamında İlticacı Rehabilitasyon Programı hakkında daha fazla bilgiye yer verilmiştir.

1.2.2. Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Program ve İlticacı Rehabilitasyon Programı (tarama prosedürleri dâhil)

Somali Federal Hükûmeti, 2012 yılında Somali'de Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Programı geliştirmiştir[34]. Bu program daha sonra 2013 yılında "onaylanmıştır".[35] Felbab-Brown, düşük riskli ve yüksek riskli ilticacıları ve tutsakları idare etmeyi amaçlayan bu programı, Eski Mücahitlerin ve Risk Altındaki Gençlerin İdaresine ve İyileştirilmesine Yönelik Ulusal Program adı altında daha kapsamlı şekilde ele almıştır. Yazar, ilticacıların temel olarak iki programda gruplara ayrıldıklarını bildirmiştir:

- Somali hükûmetiyle pişmanlık koşullarını şahsen müzakere eden **yüksek değerli** ilticacılara yönelik bir program, bir tür birlikte seçme sürecine dayalı anlaşma şekli;[36] daha fazla bilgi için bkz. bölüm 2.1.3(a) Yüksek değerli ilticacılar;
- **düşük değerli** kişilere yönelik olan bu kişileri daha sonra **yüksek riskli ilticacılar** ve **düşük riskli ilticacılar** olarak gruplara ayrılacak bir program.[37] Daha fazla ayrıntı için bkz. bölüm 1.2.3 Yüksek ve düşük riskli profillerin kaydı ve incelenmesi.

Bu raporun amaçları doğrultusunda görüşülen Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somalili bir uzman, programın hâlâ bu şekilde yürütüldüğünü teyit etmiştir.[38]

30 NPR, Somali president offered jihadi group amnesty option for 60 days, 9 Nisan 2017, url; ayrıca bkz. Toros, H. ve Harley, S., Negotiations with Al-Shabaab - Lessons learned and future prospects, 2018, s. 441
31 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
32 Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 17
33 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 13
34 UNSOM, Eş-Şebab'ın Sesleri, Baydabo Yeniden Entegrasyon Merkezi'ndeki eski mücahitleri anlamak, 2016, url, s. 4
35 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 19
36 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 15
37 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 15
38 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022

2015 yılı itibarıyla üç erkek rehabilitasyon merkezi kurulmuştur.[39]Ancak 2017 sonunda düşük riskli kadın ilticacılar için hiçbir rehabilitasyon tesisi mevcut değildi. Kadın rehabilitasyon programı 2019-2020'de denemeye başlanmıştır[40] ve 2020 yılı boyunca kadınlar için rehabilitasyon merkezleri kurulmuştur.[41] Bu merkezlerin ilki olan Baydabo rehabilitasyon merkezinin kadınlar bölümü daha önceden zaten kapatılmıştı.[42] Çocuklarla ilgili olarak Mart 2017 itibarıyla Somali genelinde STK'ler tarafından yönetilen altı UNICEF destekli çocuk rehabilitasyon merkezi bulunmaktaydı.[43] Kasım 2022 itibarıyla merkezler ve tesislerle ilgili daha fazla bilgi için bkz. bölüm 1.2.5 Rehabilitasyon merkezlerine ve kapasitelerine genel bakış.

1.2.3. Yüksek ve düşük riskli profillerin kaydı ve incelenmesi

Çekilen mücahitler, çocuklar ve eskiden Eş-Şebab ile bağlantılı kadınlar gruptan iltica ettikten veya ayrıldıktan sonra daha resmî yolu tercih ettiklerinde karakolda veya şehir merkezlerinde yetkililer tarafından teslim alınır. Kabul sırasında kişiler aynı zamanda kayıt altına alınır. Tarama işlemi, bu ilk adımdan sonra gerçekleşir.[44]

Taramanın kimin üzerinde yapıldığına bağlı olarak erkekler, kadınlar ve çocuklar için farklı işlem prosedürleri (SOP) uygulanmaktadır.[45] Erkeklere ve kadınlara yönelik SİP'lerin *fiili* ana hedefi, ilticacıların ve kadınların Eş-Şebab'daki geçmiş rollerini değerlendirmektir. Çocuklarla ilgili olarak başlıca hedef, radikalleşme düzeylerini değerlendirmektir.[46] SİP'ler, ilticacıların değerlendirilmesi için 72 saatlik bir süre belirlemiştir.[47]

Erkeklerin incelenmesi

Kadınların Eş-Şebab'daki rolü üzerinde uzmanlaşmış Güney Afrikalı araştırmacı Stern, iltica sürecinde gidişatın değişiklik gösterebileceğini belirtmiştir: ilticacılar doğrudan Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Ajansı'na (UİGA) teslim olabilir ve bu konuda "aile üyelerinin yardımını alabilirler" veya Somali Ulusal Ordusuna (SUO), Somali Polis Güçlerine (SPG) veya Afrika Birliği'nin AMISOM birliklerine (şimdiki adı ATMIS) teslim olduktan sonra UİGA'ya nakledilebilirler.[48] Yazar, ilticacıların her iki durumda da UİGA'ya nakledildiğini bildirmiştir: "UİGA, bu amaçla tasarlanmış bir tarama aracını kullanarak ilticacıları "yüksek riskli" ya da "düşük riskli" olarak taramaya devam eder.[49] Taramadan sonra "'düşük riskli' olarak sınıflandırılanlar kovuşturmadan muaf tutulup rehabilitasyon tesislerine gönderilirken, 'yüksek

39 UNSOM, Eş-Şebab'ın Sesleri, Baydabo Yeniden Entegrasyon Merkezi'ndeki eski mücahitleri anlamak, 2016, url, s. 4
40 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
41 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19
42 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 22
43 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 25
44 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
45 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
46 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
47 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022; Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 16
48 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 9. Dr. Orly Maya Stern, Güney Afrikalı bir araştırmacı, danışman ve insan hakları avukatıdır. Özellikle çatışma ve istikrarsızlıktan etkilenen ülkelerde olmak üzere uluslararası hukuk, toplumsal cinsiyet, insan hakları ve güvenlik konularında uzmandır. Son zamanlarda kadınların Eş-Şebab'daki rolüne odaklanan çeşitli araştırma projeleri yürütmüştür.
49 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 9

riskli' olarak kabul edilenler askerî mahkemelerde yargılanır ve muhtemelen hapishaneye sevk edilirler."[50]

Felbab-Brown'un ifade ettiği üzere:

- **yüksek riskli ilticacılar** "yüksek ihtimalle ölüm cezasına çarptırılacakları askerî mahkemelerde yargılanırlar".[51] Yüksek riskli profiller, genellikle "patlayıcı üretimi ya da birilerini öldürme işlerine dâhil olmuş *amirler* (yani bir tür komutan)" olarak değerlendirilmektedir.[52] Ayrıca yazar, "para toplamış, *cihat etmeyi* öğütlemiş veya lojistik destek sağlamış kişilerin düşük riskli veya yüksek riskli olarak sınıflandırılabileceğini" belirtmiştir.[53] Daha fazla ayrıntı için bkz. bölüm 2.1.3(b);
- **düşük riskli ilticacılar** "DDR [Silahsızlanma, Demobilizasyon ve Yeniden Entegrasyon] tesislerine gönderilen" kişilerdir.[54] Düşük riskli ilticacılara yönelik İlticacı Rehabilitasyon Programı, kapsamlı Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Programın bir bileşenidir.[55] Eski Eş-Şebab savaşçıları hakkında bir BBC makalesinde Somali uzmanı Mary Harper aşağıdaki profilleri düşük risk olarak listelemiştir: piyadeler, kapı görevlileri, tamirciler ve benzeri.[56] Daha fazla ayrıntı için bkz. bölüm 2.1.3(c) Düşük riskli ilticacılar

Mayıs 2018'de Felbab-Brown, "son yıllarda yüksek ve düşük riskli ilticacıları ayırt etmeye yönelik sınıflandırma kriterlerine ilişkin bazı temsili formaliteler olsa da sürecin hâlâ Somali federal ve devlet istihbarat yetkilileri veya bazen AMISOM [bugünkü adıyla ATMIS] tarafından idare edildiğini" belirtmiştir. Yazar, UİGA'nın veya Juba İstihbarat ve Güvenlik Ajansı (JİGA) gibi devlete bağlı ikinci derece kurumların "yakalanan veya iltica eden Eş-Şebab üyelerini sorgulayarak kimin yüksek riskli kimin düşük riskli olduğuna karar verdiğini" belirtmiştir.[57]

Aynı yazara göre hâlâ taslak hâlinde olsa da Temmuz 2017'de erkeklerin risk profilinin değerlendirilmesi için yeni SİP'ler kabul edilmiştir. Bu SİP'lerin belirtilen hedefleri "çekilen Eş-Şebab mücahitlerinin şu faaliyetlerden herhangi birine dâhil olma olasılığını değerlendirmekti: (a) şiddetli radikal eylemlere doğrudan katılma; (b) sivillerin eğitilmesi ve/veya gruba alınması; (c) Eş-Şebab'a operasyonel, organizasyonel veya lojistik destek sağlama; (d) ve sivillerin radikalleştirilmesi." Ancak uygulamada Felbab-Brown'a göre SİP soruları "ağırlıklı olarak Eş-Şebab ile geçmiş davranışlara ve faaliyetlere" dayanmaktadır. Yazar "SİP'nin kişinin kişisel geçmişi, [...] motivasyonları ve bağlamı, [...] Eş-Şebab ile önceki ilişkisi, [...] eğitimi ve kapasitesi" ve din ve demokrasiye dair olanlar dâhil olmak üzere mevcut görüşleri de kapsayan 19 risk faktörünü değerlendirdiğini bildirmiştir. "Görüşmeler sırasında elde edilen diğer bilgiler genel yargılara dâhil edilmiştir".[58]

---

50 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 9; ayrıca bkz. Felbab-Brown, Vanda, The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 4, 17, 19

51 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 13

52 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 15

53 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 19

54 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 13

55 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 15

56 Harper, M., Life after al-Shabab: Driving a school bus instead of an armed pickup truck, BBC News, 23 Kasım 2020, url

57 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 15

58 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 16

Bu rapor için görüşülen rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Kasım 2022'de bile hâlâ belirsizliğini sürdüren tarama kriterlerinin ilticacının gelecekteki davranışlarından ziyade geçmişteki rolüne odaklandığını belirtmiştir. Aynı zamanda uzman, tarama sürecinin hâlâ şeffaflıktan yoksun olduğunu, çoğunlukla oldukça siyasileştirildiğini ve sorgulanabilir sonuçlara yol açtığını ileri sürmüştür.[59]

Felbab-Brown 2017'den (ve o zamanlar yeni SİP'lerin kabul edilmesinden] önce "karşılaştırmalı düşük risk ve yüksek risk değerlendirmelerine yönelik kriterlerin tutarlılıktan ve anlaşılır tanımlardan uzak olduğunu' ve bunun genellikle keyfi kararlar alınmasına yol açtığını belirtmiştir. Temel olarak karşılaştırmalı düşük risk ve yüksek risk değerlendirmeleri "genellikle kişinin Eş-Şebab'daki rolüne dayanıyordu".[60]

Kadınların incelenmesi

Eş-Şebab'dan iltica eden ve daha resmî bir yolu takip eden kadınlar "farklı vakalarda ve konumlarda" tutarsız yollarla "teslim alınmıştır." Stern ve Peterson'ın (2022) da belirttiği üzere "kabul safhası ilticacıların teslim olduğu veya SUO, UİGA, polis veya AMISOM da dâhil olmak üzere 'kabul işlemini gerçekleştiren güçler' tarafından teslim alındığı an ile ilgilidir."[61] Durumu 2022'nin başlarında şu şekilde tanımlamışlardır:

> "Farklı alanlarda farklı süreçler görülmektedir. Bazen kadınlar Eş-Şebab'dan ilk ayrıldıkları ve yeni bir yere geldiklerinde kendilerini kayıt altına alan ve haklarında temel bilgileri toplayan SUO, polis veya UİGA ile iletişime geçerler veya bunlara yönlendirilirler. Bazen kadınlar doğrudan topluluklara girer ve topluluğun ileri gelenleri veya aşiret liderleri bu kadınların orada yaşadığını bildirmek için DRP, polis veya UİGA ile irtibata geçerler. Diğer yerlerde ilk temas noktasına bakılmaksızın kadınlar, kayıt altına alınmak ve taramaya tabi tutulmak üzere UİGA'ya teslim edilmeden önce ilk olarak CSD'ye [Cezai Soruşturma Dairesi] kayıt yaptırır. Kismayo'da bir kadın topluluğa geldiğinde akrabaları, kadının güvenlik aktörlerine naklinden önce yerel bölge yetkililerileriyle irtibata geçer. Baydabo'da birçok eski Eş-Şebab üyesi kadın ÜYEK kamplarına gönderilir. [...] Adado'da (Galmudug) kamplarda çalışan CSO'lar kadınları FÜD seviyesindeki Kadın Bakanlığı'na yönlendirir. [...] Galmudug'da kadınlar kayıt altına alındıktan sonra bir garantörle topluluğa geri gönderilir[62].

Eş-Şebab kontrolü altındaki bölgeden gelen ve yetkililere rapor durumu rapor eden tüm kadınların "kayıt altına alındığı" bildirilmektedir. Bu ilk kayıt esas alındığında grupla bir tür ilişki içerisinde olması sebebiyle kimin taramaya tabi tutulacağına ve kimin "sadece Eş-Şebab bölgesinde yaşadığı" için kayıt altına alınacağına karar verilir.[63] Çoğu yerde tarama esnasında kadınlar "garantöre" devredildikten sonra topluluklarıyla birlikte kalırlar. Baydabo ve Kismayo gibi diğer yerlerde kadınların "taramaya tabi tutulurken UİGA 'güvenli evlerinde' tutulduğu bildirilmektedir.[64]

59 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
60 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 15
61 Stern, O. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, 2022, s. 17
62 Stern, O. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, 2022, s. 17
63 Stern, O. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, 2022, s. 18
64 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 18

Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, kadınlara yönelik programın "ilticacı" programı olmadığını daha ziyade Eş-Şebab üyelerinin tecavüzüne uğramış kurbanları da dâhil savunmasız kadınlara yardımcı olmaya yönelik bir program olduğunu söylemiştir.[65]

Hükûmet ve UİGA, 2020 ilkbaharında kadın rehabilitasyon programının başlamasını izleyen dönemde kadınlara yönelik bir tarama aracı ve SİP geliştirmiştir (daha fazla bilgi için bkz. bölüm 1.2.4 İlticacı Rehabilitasyon Programı). Bu amaçla UİGA tarama görevlileri, kadınları taramaya tabi tutma konusunda eğitim almış ve her zaman her yerde mevcut olmasalar da kadın tarama görevlileri projeye dâhil edilmiştir.[66]

Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınlara yapılan yardım hakkında çalışmada Stern ve Peterson'ın bildirdiğine göre UİGA görevlilerinin yalnızca Eş-Şebab ile aktif olarak bağlantılı kadınların taramaya tabi tutulduğunu, "eşlerin ve katılımcı olmayan diğer kadınların taramaya tabi tutulmadığını" ifade etmiştir.[67] Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, kadınlara yönelik SİP'lerin erkeklere yönelik SİP'lere çok benzer olduğunu, kadınların medeni durumu ve grup içerisinde oynadığı rol (diğerlerinin yanı sıra eş, aşçı, temizlikçi) hakkında sorular gibi bazı farklılıklar gösterdiğini belirtmiştir.[68] Stern ve Peterson, UİGA tarafından bildirildiği üzere 2022'nin başlarına kadar gibi "hiçbir kadının 'yüksek riskli' olarak değerlendirilmediğini belirtmiştir.[69]

Kadınlar taramaya tabi tutulduktan sonra rehabilitasyon merkezlerine sevk edilirler. Bu aşamada, yerlerin müsaitliğine bağlı olarak kadınların programa erişme konusundaki önceliğini belirlemek için savunmasızlık değerlendirmesi gerçekleştirilir.[70] Uygulamada, bu raporun amacı doğrultusunda bir uzmanla yapılan görüşmeye göre, başka savunmasızlıkları olmadığı sürece kayıt altına alınmış ve taramaya tabi tutulmuş tüm kadınlar rehabilitasyondan geçmezler.[71] Uluslararası Barış Enstitüsü'nde (IPI) çalışan iki araştırmacı Sarfati ve Donnelly, 2022'de kadın tesislerinde rehabilitasyon hizmeti sunulmadığında UİGA'nın "genellikle bir akrabayı veya aşiretin ileri gelenini" "garantör olarak belirleyerek alternatif düzenlemeler yapabildiğini belirterek bu bilgiyi doğrulamıştır.[72]

2020'de kadın programının geliştirilmesinden önce kadınlar için kullanılan tarama aracı erkekler için kullanılanla aynıydı.[73] Stern, bu süre zarfında kadınları tarama işleminin "kesin olarak belirlenmiş bir yol izlemekten ziyade daha tutarsız bir şekilde" yapıldığını belirtmiştir. Uzman, bazı kadınların UİGA tarafından tarama işlemine tabi tutulurken çoğunun yeniden entegre olmaları için topluluklarına geri gönderildiğini bildirmiştir.[74] Felbab-Brown, UİGA ya da AMISOM tarafından düşük riskli olduğu kabul edildikleri takdirde kadınları yakınlardaysa kendi topluluklarına veya kendileriyle karşılaşılan bölgelere geri gönderildiğini belirterek bu hususu doğrulamıştır. Sonuç olarak topluluklarına yeniden katılma veya ülke içinde yerlerinde edilme eğilimi göstermişlerdir.[75]

65 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
66 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
67 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 18
68 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
69 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 18
70 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
71 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
72 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022 url, s. 7
73 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 34
74 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 33
75 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 22

Çocukların incelenmesi

Çocuklar da UİGA tarafından taramaya tabi tutulurlar.[76] Bu görevin "çocukları korkutmamak için [yetişkinlerin tarama işlemine kıyasla] daha yumuşak bir şekilde yapıldığı bildirilmektedir.[77]

Tarama, incelenmekte olan çocuğun Eş-Şebab'dan "etkili bir şekilde çekilip çekilmediğini" belirlemeyi amaçlamaktadır: bu, Eş-Şebab ile eskinde ilişkili olmayan diğer çocukların programdan ve hizmetlerinden yararlanmalarını önlemek için yapılır. Ayrıca tarama işlemi, temel sorular sormak suretiyle beyin yıkama ve gruba aktif katılım seviyesi farklı çocuklar arasında ayrım yapmayı amaçlamaktadır. Çocuklar "düşük riskli" veya "yüksek riskli" olarak taramaya tabi tutulabilir:

- UİGA tarafından "düşük riskli" olarak değerlendirilebilecek çocuklar: Eş-Şebab faaliyetlerini ve ideolojisini onaylamayan çocuklar;
- UİGA tarafından "yüksek riskli" olarak değerlendirilebilecek çocuklar: hâlâ Eş-Şebab tarafını tutmanın "doğru tarafı" tutmak olduğuna inanan veya ebeveynleri hâlâ grubun içinde olan veya potansiyel olarak bir çeşit terörist eylemine (casusluk, intihar bombalaması gibi) dâhil olabilecek veya yerel halka zarar verebilecek veya Eş-Şebab'a geri bile dönebilecek çocuklar.[78]

Çocuk koruma danışmanı, hükûmetin tarama sürecinde çocukları "ağır riskli" ve "yüksek riskli" sınıflandırmasının resmî bir işlem olmadığını vurgulamıştır. Aynı kaynak, sınıflandırmaların herhangi bir koruma ortağı tarafından onaylanmadığını belirtmiştir.[79]

Bu raporun amaçları doğrultusunda görüşülen Somali'de yerleşik uluslararası bir çocuk koruma uzmanına göre UİGA'nın tarama süreci, çocukların grubun radikal ideolojisine ne ölçüde dâhil olduğunu değerlendirmektedir. Genel anlamda uluslararası uzman, genç çocukların yaşlı olanlardan daha fazla "ağır riskli" olarak değerlendirildiğini bildirmiştir. Tarama, eğitimli bir sosyal hizmet uzmanı huzurunda gerçekleştirilmektedir.[80] Daha fazla bilgi için bkz. bölüm 2.3.3 Gayriresmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar.

1.2.4. İlticacı Rehabilitasyon Programı

UNSOM'a göre İlticacı Rehabilitasyon Programı'nın (İRP) amacı, gruptan çekilmiş ve tekrardan topluluğa entegre olmaya çalışan Düşük Riskli Eş-Şebab mücahitlerine destek sağlamaktır.[81] Stern, "ilticacı programının barışı teşvik etmenin bir yolu olarak nihayetinde grubu zayıflatabilmek umuduyla Eş-Şebab üyelerini gruptan çıkarmaya ikna etmeye yönelik bir araç olarak geliştirildiğini" belirtmiştir.[82]

2018'de İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından bildirildiği üzere "ulusal program, yakalanan veya tutuklanan eski mücahitlerin de da programa uygun olduğunu öngörse de uygulamada

76 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
77 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
78 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
79 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
80 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
81 UNSOM, Eş-Şebab'ın Sesleri, Baydabo Yeniden Entegrasyon Merkezi'ndeki eski mücahitleri anlamak, 2016, url, s. 4
82 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 9

yalnızca hükûmete teslim olan eski mücahitler" programa hak kazanıp tarama sürecine girmesi konusunda fikir birliği söz konusudur.[83]

Düşük riskli erkek ilticacılar mahkemeye gitmeye alternatif olarak İRP'ye erişim sağlamaktadır. Felbab-Brown'un da ifade ettiği üzere "yargı sürecinde Eş-Şebab üyeleri ölüme mahkum edilmek gibi önemli bir riskle karşılaştığı için düşük riskli ilticacıların çoğu İRP benzeri merkezlere gitmeyi tercih etmektedir." Kaynak, bu durum nedeniyle rehabilitasyon merkezlerine girme kararlarının ne derece gönüllü olduğunun tartışmaya açık olduğunu belirtmiştir. Ancak yazar, İRP'ye "programı tamamladıktan sonra Eş-Şebab ile geçmişteki bağlantıları nedeniyle yargılanmayacaklarına dair üstü kapalı bir düşünceyle" katıldıklarını ancak "gelecekteki kovuşturmalara karşı açık ve yasal olarak bağlayıcı güvenceler" almadıklarını da eklemiştir.[84]

İRP programı beş aşamadan oluşur: sosyal yardım, kabul, tarama, rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon.[85]

1.2.5. Rehabilitasyon merkezlerine ve kapasitelerine genel bakış

Mayıs 2021 - 23 Ağustos 2022 arası dönemde BM Genel Sekreterliği Özel Temsilcisi, Somali'deki durumla ilgili raporlarında Mogadişu, Kismayo ve Baydabo'da bulunan düşük riskli eski Eş-Şebab savaşçılarına (erkek ve kadın)[86] yönelik beş operasyonel rehabilitasyon merkezine atıfta bulunmuştur.[87] Üç merkez (Mogadişu, Baydabo, Kismayo) erkeklere, iki merkez ise (Baydabo ve Kismayo)[88] kadınlara yöneliktir. Hepsi şu anda uygulama ortağı rolünü üstlenen IOM tarafından yönetilmektedir.[89]

Hansen ve diğ. (2019), esas önerinin Baydabo, Mogadişu, Beledveyne ve Kismayo'da birer tane olmak üzere dört merkez kurmak olduğunu belirtmiştir.[90] Beledveyne'deki (Hiil Walaal) merkez, 2016'da[91] faaliyetteydi ve 2017'de[92] ve 2019'da[93] da faaliyet vermeye devam etti. Ancak durum, fon eksikliği nedeniyle artık aynı değil.[94]

Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, bu merkezlerin aşırı maliyetli olduğu için ciddi sürdürülebilirlik sorunlarına yol açtığını ve aynı zamanda Eş-Şebab'ı

83 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 19
84 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 18
85 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 15-21; Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 2; Gjelsvik, I. M., Should I stay or should I go?: Security considerations for members leaving al-Shabaab in Somalia, NUPI, 2019, url, s. 2; Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 18
86 BMGS, Somali'deki Durum, S/2021/723, 10 Ağustos 2021, url, para. 66; BMGS, Somali'deki Durum, S/2021/944, 11 Kasım 2021, url, para. 66; BMGS, Somali'deki Durum, S/2022/101, 8 Şubat 2022, url, para. 69; BMGS, Somali'deki Durum, S/2022/392, 13 Mayıs 2022, url, para. 75; BMGS, Somali'deki Durum, S/2022/665, 1 Eylül 2022, url, para. 70
87 BMGS, Somali'deki Durum, S/2022/101, 8 Şubat 2022, url, para. 69
88 BMGS, Somali'deki Durum, S/2022/665, 1 Eylül 2022, url, para. 70
89 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022
90 Hansen, S. J. ve diğ., Countering violent extremism in Somalia and Kenya: Actors and approaches, Nisan 2019, url, s. 26
91 UNSOM, Eş-Şebab'ın Sesleri, Baydabo Yeniden Entegrasyon Merkezi'ndeki eski mücahitleri anlamak, 2016, url, s. 4
92 Taylor, C. ve diğ., The Cost of Defection: The Consequences of Quitting Al-Shabaab, 2019, url, s. 2
93 Hansen, S. J. ve diğ., Countering violent extremism in Somalia and Kenya: Actors and approaches, Nisan 2019, url, s. 26
94 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (II) Çevrim içi görüşme, 31 Ağustos 2022

zayıflatmada etkili olduğuna dair çok az kanıt bulunduğunu öne sürmüştür. Gözden geçirilmiş olası bir yaklaşım hakkında tartışmalar devam etmektedir.[95] Programa şu anda diğer küçük uluslararası bağışçıların yanı sıra Birleşik Krallık, Almanya, Danimarka ve Hollanda tarafından fon sağlanmaktadır.[96]

BM Genel Sekreterliği Özel Temsilcisinin en son raporlarına göre 8 Mayıs 2021 - 23 Ağustos 2022 döneminde, düşük riskli eski Eş-Şebab savaşçılarına yönelik beş operasyon merkezinde ortalama 500'ün üzerinde kişi ağırlanmıştır. Bu kişilerin dökümü döneme göre aşağıdaki şekildedir:

- 24 Haziran itibarıyla (8 Mayıs - 31 Temmuz 2021 rapor dönemi): 355 erkek ve 170 kadın yararlanıcı; 157 erkek ve 102 kadın 2021 yılında merkezlerden ayrılmıştır;[97]
- Ekim 2021 sonu itibarıyla (1 Ağustos - 4 Kasım 2021 rapor dönemi): 317 erkek ve 223 kadın yararlanıcı;[98]
- 2 Aralık 2021 itibarıyla (6 Kasım 2021 - 31 Ocak 2022 rapor dönemi): Mogadişu, Baydabo ve Kismayo'daki merkezlerde toplam 337 erkek ve 223 kadın yararlanıcı kayıt altına alınmıştır;[99]
- 14 Nisan 2022 itibarıyla (1 Şubat - 6 Mayıs 2022 rapor dönemi): toplam 296 erkek ve 219 kadın yararlanıcı;[100]
- 28 Temmuz 2022 itibarıyla (7 Mayıs - 23 Ağustos 2022 rapor dönemi), Mogadişu, Baydabo ve Kismayo'da 304 erkek, Kismayo ve Baydabo'daki merkezlerde 184 kadın vardı.[101]

Felbab-Brown'un 2018'de alıntıladığı Somalili hükûmet yetkililerine göre 2012 - Aralık 2017 arası dönemde "2.000 Eş-Şebab mücahidi ve Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler, düşük riskli ilticacılara yönelik çeşitli İRP programlarından geçmiştir".[102] 2022 Uluslararası Barış Enstitüsü raporunda alıntılanan bir diğer BM İRP uzmanına göre Temmuz 2021 tarihine kadar programlara 600 kadın dâhil olmak üzere yaklaşık 3.000 kişinin katıldığı tahmin edilmekteydi.[103] BMGS'nin en son raporuna göre 1 Ocak - 28 Temmuz 2022 döneminde "187 erkek ve 186 kadın rehabilitasyon almış ve ev sahibi topluluklara yeniden entegre edilmiştir."[104]

Kasım 2022 itibarıyla Somali'deki rehabilitasyon merkezlerinin (erkekler, kadın ve çocuklar için) temel özellikleri ve ayrıntıları hakkında genel bilgilere aşağıda yer verilmiştir:

(a) Serendi Rehabilitasyon Merkezi (Mogadişu)

- Tesis türü: ikamet amaçlı;[105] "[...] Serendi merkezi, ulusal güvenlik güçleri tarafından "düşük riskli" olarak değerlendirilen eski Eş-Şebab üyelerine yönelik kapalı, tam pansiyon tesistir.[106]
- Kapasite: yaklaşık 200 kişi[107]

95 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
96 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
97 BMGS, Somali'deki Durum, S/2021/723, 10 Ağustos 2021, url, para. 66
98 BMGS, Somali'deki Durum, S/2021/944, 11 Kasım 2021, url, para. 66
99 BMGS, Somali'deki Durum, S/2022/101, 8 Şubat 2022, url, para. 69
100 BMGS, Somali'deki Durum, S/2022/392, 13 Mayıs 2022, url, para. 75
101 BMGS, Somali'deki Durum, S/2022/665, 1 Eylül 2022, url, para. 70
102 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 14 ve dipnot no. 34, s. 38
103 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022, url, s. 6
104 BMGS, Somali'deki Durum, 1 Eylül 2022, url, para. 70
105 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
106 IOM, Çekilme, Bağını Koparma, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma: Geçici Rehabilitasyon, Aralık 2021, url, s. 19
107 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022

- Ortalama kalış süresi: uzmanla yapılacak bir görüşmeye göre azami 12 ay olmak üzere ortalama 6 ila 9 ay arası;[108] bir IOM raporuna (2021) göre Felbab Brown'un 2018[109] yılında hâlihazırda belirttiği üzere "katılımcılar topluluğa yeniden katılmadan önce merkezde yaklaşık bir yıl ikamet etmektedir."[110] Ayrıca aynı yazara göre "eğitim paketi, altı aylık bir program etrafında tasarlandığından, çıkış altı ay sonunda tahliye olacak şekilde düzenlenir. Ancak en az üç dört ay kalmaları beklenen yararlanıcılar daha sonra herhangi bir zamanda çıkış başvurusunda bulunabilirler." Başvurunun değerlendirilmesi için UİGA istihbarat yetkilileri, İlticacı Rehabilitasyon Programı yetkilileri ve Serendi Merkezi Yönetimi temsilcilerinden oluşan bir çıkış komitesi görevlendirilmektedir. "Çıkış onayı, sağlık onayı ve UİGA'nın yeniden yerleştirme bölgesinin güvenli olduğunu doğrulaması dâhil olmak üzere çeşitli koşullara bağlıdır."[111]
- Uygulayıcı ortak (merkezi yöneten devlet dışı kuruluşlar): Temmuz 2022 itibarıyla IOM (o zamana kadar Adam Smith International);[112]
- UİGA ve diğer Somali güvenlik görevlilerinin erişimi: sınırsız;[113]

Bir uzmanla yapılan görüşmeye göre 2022 yılında Serendi Rehabilitasyon Merkezi, diğer pek çok aşiret üyesinin yanı sıra büyük ölçüde Digil aşiretinin üyelerini ağırlıyordu. Yıl sonuna doğru Marehan aşireti üyelerinde artış olmuştur.[114]

(b) Baydabo Rehabilitasyon Merkezi

- Tesis türü: ikamet amaçlı değil;[115] "Somali'nin Baydabo kentindeki merkez yarı açıktır ve hükûmet onayına tabi olarak katılımcıların akşamları ve hafta sonlarını aileleriyle geçirmelerine izin verilir. Bu format, rehabilitasyondan yeniden entegrasyona kademeli bir geçişi teşvik eder'.[116]
- Kapasite: yaklaşık 150 kişi;[117]
- Ortalama kalış süresi: Felbab-Brown'a (2018) göre 3 ay;[118] yararlanıcıların programdan çıkışı için rehabilitasyon merkezinin, Somali hükûmetinin ve uygulayıcı ortakların temsilcilerinden oluşan bir çıkış komitesi görevlendirilmektedir;[119]
- Uygulayıcı ortak: IOM;[120]
- UİGA ve diğer Somali güvenlik görevlilerinin erişimi: sınırlı;[121]

Aşiret oluşumu açısından Taylor ve diğ. 2019'da Baydabo İRP merkezine göre merkezde ikamet eden alt seviye Eş-Şebab üyelerinin yaklaşık yüzde 90'ının Bay, Bakul ve Aşağı Juba

108 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
109 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 21
110 IOM, IOM, Çekilme, Bağını Koparma, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma, Geçici Rehabilitasyon, Aralık 2021, url, s. 19
111 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 21
112 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022
113 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 20-21
114 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
115 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
116 IOM, Çekilme, Bağını Koparma, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma, Geçici Rehabilitasyon, Aralık 2021, url, s. 23
117 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022
118 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 20
119 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022, url, s. 6-7
120 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022
121 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 20

bölgelerinden olduğunu ve diğer soylu aşiretlere kıyasla daha marjinal bir aşiret olan "Rahanweyn'den Maay Maay konuşan kişilerin" ağırlıklı olduğunu bildirmiştir.[122] Bu rapor için görüşülen bir uzmana göre 2022'de Baydabo rehabilitasyon merkezi, çeşitli diğer aşiret üyelerinin yanı sıra büyük ölçüde Mirifle ve özellikle Hadama aşiretlerinin üyelerine ev sahipliği yapmaktadır.[123] Daha fazla bilgi için bkz. EUAA raporu: Hedeflenen profiller 2021, 4. Azınlıklar ve azınlık olmayan aşiretler.[124]

(c) Kismayo Rehabilitasyon Merkezi

- Tesis türü: ikamet amaçlı değil;[125]
- Kapasite: yaklaşık 150 kişi;[126]
- Ortalama kalış süresi: Felbab-Brown'a (2018) göre 3 ay;[127] yararlanıcıların programdan çıkışı için rehabilitasyon merkezinin, Somali hükûmetinin ve uygulayıcı ortakların temsilcilerinden oluşan bir çıkış komitesi görevlendirilmektedir;[128]
- Uygulayıcı ortak: IOM;[129]
- UİGA ve diğer Somali güvenlik görevlilerinin erişimi: sınırlı;[130]

(d) Galmudug'daki "kabul merkezleri"

Galmudug'da hiç rehabilitasyon merkezi yoktur; ancak taramaya tabi tutulmuş erkekler rehabilitasyon için nakledilmeyi beklerken özel "kabul merkezleri"nde kalabilirler.[131]

(e) Mogadişu'da topluluk temelli kadın rehabilitasyonu[132]

- Açılış: program 2019 ve 2020 yıllarından pilot olarak uygulanmıştır; 2019'da 50, 2020'de 40 yararlanıcıyı hedeflemiştir;[133]
- Tesis türü: ikamet amaçlı değil;[134]
- Kapasite: fon sağlanamaması sebebiyle şu anda kapalı; görüşülen bir kaynaktan alınan 2022 tarihli bilgiye göre Mogadişu'da ikamet eden ve Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınların herhangi bir türde rehabilitasyon programına erişimi yoktur;[135]
- Ortalama kalış süresi: belirtilmemiş;
- Uygulayıcı ortak: belirtilmemiş;
- UİGA ve diğer Somali güvenlik görevlilerinin erişimi: belirtilmemiş;

122 Taylor, C. ve diğ., The Cost of Defection: The Consequences of Quitting Al-Shabaab, 2019, url, s. 9-10
123 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
124 EUAA, Somali - Hedeflenen profiller, Menşe Ülke Bilgisi Raporu, Eylül 2021, url
125 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
126 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022
127 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 20
128 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022, url, s. 6-7
129 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022
130 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 20
131 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 17
132 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
133 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
134 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
135 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 23 Eylül 2022

(f) Baydabo'daki Kadın Rehabilitasyon Merkezi

- Açılış: Mart 2020;[136]
- Düzen: ikamet amaçlı değil (günlük merkez), haftada üç gün,[137] ancak "koruma vakaları" [barınma veya ek koruma ihtiyacı olan kadınlar] için ikamet amaçlı birkaç odası mevcuttur.[138] Kadınların çoğu, bakmakla yükümlü olduğu çok sayıda kişiyle (ortalama 6 ila 8 kişi) ilgilenerek kendi topluluklarında yaşamaya devam etmektedir. Merkez ayrıca beş yaşından küçük çocuklar için kreş de sunmaktadır.[139] IOM, gruptan çekilmiş birçok kadının evin reisi olduğunu ve bu nedenle merkezin, kadınların aileleriyle ilgilenmeye devam ederken rehabilitasyon programına katılmalarını sağlayan günlük bir program benimsediğini bildirmiştir. Merkez, "oyun alanı da dâhil olmak üzere çocuk dostu imkanlar" ve "beş yaşın altındaki çocuklara denetimli bakım" sunmuştur/sunmaktadır.[140]
- Kapasite: Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, merkezin kapasitesinin 100 kişi olduğunu belirtmektedir;[141] IOM, "gündüz programlarına 100 kadının katılabileceğini ve başka bir yerde güvenli bir şekilde ikamet edemeyecek 25 kadın ve çocuk için ikamet amaçlı konut sağladığını" ifade etmiştir.[142]
- Ortalama kalış süresi: yaklaşık altı ay ila bir yıl arasında değişiklik göstermektedir;[143] Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanının bildirdiği üzere "çoğu kadın 6 ila 8 ay içerisinde ayrılmaktadır;"[144]
- Uygulayıcı ortak: IOM;[145]
- Ödenekler (programın kariyer odaklı bileşeni): yararlanıcılara ilk olarak 100 USD ödenek (programın ilk iki haftası boyunca) ve son olarak işlerini kurmaları için 750 USD tutarında hibe verilmektedir (programı tamamladıktan sonra);[146] ek olarak 90 USD ulaşım ödeneği verilmektedir (derse katılıma bağlı olarak);[147]
- UİGA ve diğer Somali güvenlik görevlilerinin erişimi: bilgiye ulaşılamadı.

(g) Kismayo'daki Kadın Rehabilitasyon Merkezi

- Açılış: Haziran 2020;[148]

136 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19
137 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022, url, s. 7; Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19-20
138 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19
139 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19
140 IOM, Çekilme, Bağını Koparma, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma, Geçici Rehabilitasyon, Aralık 2021, url, s. 4; Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
141 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 23 Eylül 2022
142 IOM, IOM, Çekilme, Bağını Koparma, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma, Geçici Rehabilitasyon, Aralık 2021, url, s. 4
143 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 20
144 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
145 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19
146 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19; Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
147 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 20; Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
148 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19

- Tesis türü: ikamet amaçlı değil (günlük merkez), haftada üç gün,[149] ancak "koruma vakaları" için ikamet amaçlı birkaç oda mevcuttur;[150] kadınların çoğu bakmakla yükümlü olduğu çok sayıda kişiyle (ortalama 6 ila 8 kişi) ilgilenerek kendi topluluklarında yaşamaya devam etmektedir; merkez ayrıca beş yaşından küçük çocuklar için kreş de sunmaktadır;[151] IOM, gruptan çekilmiş birçok kadının evin reisi olduğunu ve bu nedenle merkezin, kadınların aileleriyle ilgilenmeye devam ederken rehabilitasyon programına katılmalarını sağlayan günlük bir program benimsediğini bildirerek bu hususu doğrulamıştır. Merkez, "oyun alanı dâhil olmak üzere çocuk dostu imkanlar" ve "beş yaşından küçük çocuklara denetimli bakım" sunmuştur/sunmaktadır.[152]
- Kapasite: Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, merkezinin kapasitesinin 100 kişi olduğunu belirtmektedir;[153] Stern ve Peterson, araştırmaları sırasında (2022'nin başlangıcı) bu merkeze yaklaşık 120 yararlanıcının kayıtlı olduğunu bildirmektedir;[154]
- Ortalama kalış süresi: yaklaşık altı ay ila bir yıl arasında değişiklik göstermektedir;[155] Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanının bildirdiği üzere "çoğu kadın 6 ila 8 ay içinde ayrılmaktadır;"[156]
- Uygulayıcı ortak: IOM;[157]
- Ödenekler (programın kariyer odaklı bileşeni): yararlanıcılara ilk olarak 100 USD ödenek (programın ilk iki haftası boyunca) ve son olarak işlerini kurmaları için 750 USD tutarında hibe verilmektedir (programı tamamladıktan sonra);[158] ek olarak 90 USD ulaşım ödeneği verilmektedir (derse katılıma bağlı olarak);[159]
- UİGA ve diğer Somali güvenlik görevlilerinin erişimi: bilgiye ulaşılamadı;

(h) Diğer bölgelerde kadınların entegrasyonu

Kadınlar için rehabilitasyon tesislerinin bulunmadığı Somali'nin diğer bölgelerinde kayıt veya taramadan sonra farklı senaryolar geçerli olabilir:

- Galmudug'da: "Kadınlar akrabalarını kefil olarak kullanarak topluluklarına gönderilir." Garantörler, erkek aile üyeleri veya aşiretin ileri gelenleridir. Kadınlar her zaman ulaşılabilecekleri cep telefonu numaralarını UİGA ile paylaşır ve istendiğinde bildirimde bulunmak zorundadır.[160]

149 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022, url, s. 7; Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19-20

150 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19

151 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19

152 IOM, Çekilme, Bağını Koparma, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma, Geçici Rehabilitasyon, Aralık 2021, url, s. 4; Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022

153 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 23 Eylül 2022

154 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19

155 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 20

156 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022

157 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19

158 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19; Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022

159 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 20; Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022

160 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 20

- Hirshabelle'de: Bir uzmanla yapılan görüşmeye göre Kasım 2022 itibarıyla Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınlar için bu bölgede yapılandırılmış bir destek mevcut değildi.[161]

(i) Çocuklar için yeniden entegrasyon merkezleri

Ülke genelinde çeşitli merkezler bulunmaktadır; ancak bu merkezler, yalnızca Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı çocuklarla ilgilenmez.[162] Somali yerleşik bir çocuk koruma danışmanı, ülke çapına dağılmış en az 6 yeniden entegrasyon merkezi olduğunu bildirmiştir.[163] Güneybatı bölgesinde Somalili yetkililere yönlendirilen, gruptan çekilmiş çocuklardan bazıları yeniden entegrasyon hizmetlerinden yararlanmak üzere Mogadişu'ya getirilebilir.[164]

Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, bu merkezlerin aynı anda yaklaşık 100-150 çocuk için hizmet sağlayabileceğini, Mogadişu'dakilerin ise 200 çocuğa hizmet verebileceğini belirtmiştir. Kasım 2022'de her bir merkez ortalama 100 çocuğa ev sahipliği yapmıştır. Somali'de yerleşik çocuk koruma danışmanı, bu merkezlerin kabul kapasitesi veya ilgili programlarına kayıt oranı hakkında kesin bir göstergenin bulunmadığını ancak ihtiyaçlara ve yerel taleplere göre değişiklikler olabileceğini belirtmiştir.[165]

Yerel yeniden entegrasyon merkezleri ve programları ülkenin farklı yerlerinde hem yerel STK'ler hem de resmî kuruluşlar tarafından yürütülmektedir.[166]

161 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
162 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (II) Çevrim içi görüşme, 31 Ağustos 2022
163 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
164 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
165 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
166 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022

2. Profiller ve alt profiller

2.1. Erkekler

2.1.1. Çekilme faktörleri ve çekilmenin sonuçları

Çekilme ve çekilmenin sonuçları üzerine düşünceler

Pek çok kaynak, Eş-Şebab'dan ayrılmanın zor ve tehlikeli olduğunu bildirmektedir. Eş-Şebab üyelerinin gruptan ayrılmaları, bu yönde bir karar alırlarsa ölümle cezalandırılma korkusundan aylar hatta yıllar sürebilir.[167]

Eski Eş-Şebab üyelerinin deneyimlerine odaklanan Kasım 2022 tarihli bir araştırma raporunda[168], USAID'in Somali'de İstikrar-Saddex için Geçiş Girişimleri için Araştırma, Analiz ve Öğrenme Direktörü başyazar Heide-Ottosen ve araştırma ekibi "araştırma katılımcılarının çoğu için Eş-Şebab'dan ayrılmanın aylar ve hatta yıllar sürdüğünü, gruptan ayrılmanın ölümle cezalandırıldığını belirtmiştir.[169] Araştırmanın başlıca bulgularından birine göre "Eş-Şebab kaçmak isteyenlerin çoğunu ciddi şekilde cezalandırırken bazılarınınsa rahatça ayrılmasına izin vermektedir."[170] Bu son kısımda grupla bağının çok derin olmadığı iddia edilen, "tıbbi nedenlerle ve merhamet gösterilerek gruptan ayrılmasına izin verilen" üyelerden bahsedilmektedir.[171]

Amerikan Üniversitesi Terörle Mücadele Politikası Merkezi'nin müdürü Bacon, 2022 tarihli bir raporda "Eş-Şebab'dan ayrılmanın zor olduğunu ve iltica etmeyi denemenin son derece tehlikeli olduğunu" belirtmiştir. Dolayısıyla bazı üyeler "ayrılmaya çalışmakla bağlantılı bedeller ve riskler nedeniyle örgütte kalmaktadır." Aynı yazar ayrıca "örgütten ayrılanların sayısının şu anda düşük olduğunu" belirtmiştir.[172] Ayrıca yazar, örgüt üyelerinin diğer görevlerin yanı sıra ilticacıları ortadan kaldırmakla görevlendirilen *Amniyat* (istihbarat birimi) başta olmak üzere "örgütün öfkesinden korktuğunu" bildirmiştir.[173]

Heide-Ottosen ve Bacon'un yukarıda bahsedilen bulguları ile uyumlu olarak Khalil ve diğ., Somali'deki Radikalleşmeyi Ortadan Kaldırma ve Çekilme (2019) hakkındaki raporlarında çekilmenin potansiyel olarak ölümle cezalandırıldığı dikkate alındığında kısasa maruz kalma korkusundan dolayı görüştükleri çoğu kişi için "çekilme fırsatı bulmanın aylar veya hatta yıllar

167 Heide-Ottosen, S. ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, url, s. 3; Bacon, T., Inside the minds of Somalia's ascendant insurgents: an identity, mind, emotions and perceptions analysis of al-Shabaab, Mart 2022, url, s. 80, 94; Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 17

168 Raporda, Eş-Şebab içinde ve dışında yapılan kişisel seyahatlerin haritasını çıkarmak için Şiddetli Aşırılıkçılığın Tutum-Davranış Düzeltici (ABC) Modeli uygulanmıştır.

169 Heide-Ottosen, S. ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, url, s. 3

170 Heide-Ottosen, S. ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, url, s. 2

171 Heide-Ottosen, S. ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, url, s. 3

172 Bacon, T., Inside the minds of Somalia's ascendant insurgents: an identity, mind, emotions and perceptions analysis of al-Shabaab, Mart 2022, url, s. 94

173 Bacon, T., Inside the minds of Somalia's ascendant insurgents: an identity, mind, emotions and perceptions analysis of al-Shabaab, Mart 2022, url, s. 80

sürdüğünü" ifade etmiştir.[174] Baydabo rehabilitasyon merkezinde, gruptan çekilmiş Eş-Şebab mücahitleriyle yapılan 32 görüşmeyi esas alan Eş-Şebab'dan ayrılmanın sonuçlarına dair benzer bir çalışmada (2019) Taylor ve diğ., ilticayı düşünerek harcanan zamanın ortalama 6,3 ay olduğunu, en uzun sürenin 48 ay olduğunu ve en kısasının da düşünmeye hiç zaman ayırmadan aniden alınan bir kararla gerçekleştiğini belirtmiştir.[175] Aynı çalışmada yazarlar "Ortalama Eş-Şebab üyeliği süresinin 4,83 yıl (bir ay ila on yıl arası) olduğunu belirtmiştir.[176]

Yine de Taylor ve diğ. (2019) ilticanın "Eş-Şebab mücahitleri için tehlikeli bir seçenek" olduğunu ve "güvenliğin sağlanamamasının ölüm korkusu yarattığı ve muhtemelen çok fazla ilticacıyı vazgeçirdiğini "tespit etmiştir. Buna ek olarak, düşük riskli eski Eş-Şebab mücahitlerinin durumunda olduğu gibi devlet içi iltica durumunda yazarlar, aralarında Somali'nin birbirine bağlı aşiret temelli toplumu göz önünde bulundurulduğunda, kimlik değiştirmenin son derece zor olduğunu belirtmektedir.[177]

Richard Barret, 2018 yılında çeşitli yerlerdeki ve rehabilitasyon merkezlerindeki eski Eş-Şebab mücahitleri ile gerçekleştirilen 130'dan fazla görüşmeyi esas alan benzer bir çalışma daha yürütmüştür.[178] 2018 yılındaki çalışmaya mevcut ve eski liderlerin yanı sıra piyadeler de dâhil edilmiştir.[179] Yazar, piyadelerle ilgili olarak "ayrılma sürecinin hem nihai ayrılma kararını alma hem de ayrılma fırsatını bulup cesaretini toplama açısından genellikle normalden çok daha uzun sürdüğünü" bildirmiştir.[180] Bu hususta aynı fikirde olan Gjelsvik (2019), "bu tür gruplardan çekilmeyi düşünen kişilerin çekilme eyleminin güvenli olup olmadığına çok dikkat etmesi gerektiğini" belirtmiştir.[181]

Bölge kontrolü

Eş-Şebab'ın bölge kontrolü ve Somali hükûmeti ile çekişme içinde olduğu bölgeler hakkında bilgi almak için bkz. Harita. 1 Somali Tahminî Bölge Kontrolü (bu raporda), Eylül 2021 tarihli EUAA Somali Güvenlik Durumu Raporu ve Şubat 2023 tarihli EUAA Somali Güvenlik Durumu Raporu.

Heide-Ottosen ve diğ. (2022), bölge kontrolünün "Eş-Şebab'a katılma ve sempati duyma açısından ana belirleyici" olduğu gibi gruptan ayrılmak için de belirleyici olduğunu ifade etmiştir.[182] Khalil ve diğ., önceki bir çalışmada (2019) belirli bir bölgedeki etki ve kontrol düzeyinin gruptan çekilme seçeneklerini doğrudan etkilediğini belirterek aynı noktaya değinmiştir.[183] Yine de bu hususla ilgili olarak, görüşülen çeşitli kaynaklar, yakın zamanda kurtarılmış bölgelerin gruptan çekilme fırsatları sunduğunu göstermektedir.[184]

174 Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 17
175 Taylor, C. ve diğ., The Cost of Defection: The Consequences of Quitting Al-Shabaab, 2019, url, s. 7-8
176 Taylor, C. ve diğ., The Cost of Defection: The Consequences of Quitting Al-Shabaab, 2019, url, s. 8
177 Taylor, C. ve diğ., The Cost of Defection: The Consequences of Quitting Al-Shabaab, 2019, url, s. 9
178 Barret, R., Why They Fight and Why They Quit: An Analysis of Interviews with Current and Former Al-Shabaab Fighters, 2018, s. 320
179 Barret, R., Why They Fight and Why They Quit: An Analysis of Interviews with Current and Former Al-Shabaab Fighters, 2018, s. 319-327
180 Barret, R., Why They Fight and Why They Quit: An Analysis of Interviews with Current and Former Al-Shabaab Fighters, 2018, s. 324
181 Gjelsvik, I. M., Should I stay or should I go?: Security considerations for members leaving al-Shabaab in Somalia, 2019, url, s. 2
182 Heide-Ottosen, S., ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, 2022, url, s. 2, 29
183 Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 17-18
184 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022; Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022; Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022

Yetkililerin muamelesine yönelik algılar

2020'de yayımlanan bir BBC News makalesinde Haper, korkunun yalnızca Eş-Şebab tarafından hedef alınmaktan değil aynı zamanda ilticacıların Somalili yetkililer tarafından maruz kalacağı muameleden de kaynaklanmaktadır; "çünkü kıdemli militanlar yeni üyelere, Somali güvenlik hizmetlerinin ilticacılara elektrikli şokla işkence edeceğini söylemektedir."[185] Bu rapor için görüşülen uluslararası bir kuruluş yetkilisi de hâlihazırda belirtildiği üzere "hükûmetin elinde olma korkusuna" da değinmiştir.[186] Benzer şekilde UNSOM'un araştırmasına katılanlar 2016'da yayımlanan bir raporda, rehabilitasyon merkezlerinden salındıktan sonra hükûmet güçleri tarafından takip edilip öldürülmekten korktuklarını bildirmiştir.[187] Hansen ve diğ. (2018), kim tarafından ve hangi zamanda ele geçirildiğine bağlı olarak işkenceye uğrayacağından veya vurulacağından korktuğu için uzun bir süre teslim olma konusunda tereddüt eden" eski bir Eş-Şebab üyesinden bahsetmiştir.[188]

Bu bağlamda Felbab-Brown "iltica etmeyi düşünen alt seviye Eş-Şebab üyeleri için" tarama sürecinin öngörülebilir olmaması nedeniyle ortaya çıkan zorlukları bildirmiştir. Genel affa uygunlukları ve tarama sürecinin sonucu konusundaki belirsizlik, bu kişileri yüksek riskli olarak görülme riskine maruz bırakarak kararları üzerinde etkili olur.[189]

Tarama süreci hakkında daha fazla bilgi için bkz. bölüm 1.2.3 Yüksek ve düşük riskli profillerin kaydı ve incelenmesi.

İlticacı Programı Hakkında Bilgi Sahibi Olma

Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi, pek çok Eş-Şebab üyesinin genel af ilanlarından veya rehabilitasyon merkezlerinden haberdar olmadığını belirtmiştir.[190] Harper, "çoğunun hükûmetin genel af ilanları veya "yeniden eğitilecekleri" ve topluma kazandırılacakları rehabilitasyon merkezleri olduğunu bilmediğini" ifade etmiştir.[191] Bunun aksine Khalil ve diğ. tarafından Serendi sakinleriyle yapılan görüşmelerden (2015 ve 2017)[192] çıkarımlara göre "katılımcıların üçte ikisinden fazlası, Somali cumhurbaşkanlarının art arda yaptığı genel af ilanlarının gruptan çıkma kararı almada teşvik edici olduğunu iddia etmiştir."[193] Özellikle çoğu katılımcının, ana bilgi kaynaklarının radyo ve cep telefonu olduğu ve "aileleri tarafından teşvik edildikten sonra" ya da genel af ilanlarını duyduktan sonra bu kanallar aracılığıyla örgütten çıktıkları konusunda mutabık kaldıklarını tespit etmiştir. Ancak, hiçbir katılımcının broşür kampanyası sayesinde gruptan çekilmeye ikna olmadığı bildirilmiştir.[194]

185 Harper, M., Life after al-Shabab: Driving a school bus instead of an armed pickup truck, BBC News, 23 Kasım 2020, url
186 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022
187 UNSOM, Eş-Şebab'ın Sesleri, Baydabo Yeniden Entegrasyon Merkezi'ndeki eski mücahitleri anlamak, 2016, url, s. 13
188 Hansen, S. J. ve Gelot, L., Anatomy of Counter-Jihad: Community Perspectives on Rehabilitation and Reconciliation, 2018, s. 384
189 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 16
190 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022
191 Harper, M., Life after al-Shabab: Driving a school bus instead of an armed pickup truck, BBC News, 23 Kasım 2020, url
192 Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 13
193 Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 17
194 Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 18

İlticayı etkileyen diğer faktörler

Heide-Ottosen'in eski Eş-Şebab üyeleriyle ilgili Kasım 2022 tarihli araştırma raporunda ailenin, aşiretin ve diğer sosyal ağların Eş-Şebab'dan çıkmada önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir.[195] Çalışmaya katılan on üç kişi[196] zaman zaman aileleri tarafından gruptan çekilmeye teşvik edilmiştir veya baskıya maruz kalmıştır; ancak çeşitli durumlarda aile veya aşiret üyeleri güvenlik güçleriyle güvenli geçişlerini güvence altına almıştır.[197] Bu sebeple, Eş-Şebab'ın "üyeleri farklı konumlara nakletmek suretiyle gerekli sosyal ağlardan ve kaçmak için bölge hakkında gerekli bilgiden yoksun bırakarak gruptan çıkışları engellemeye çalıştığı bildirilmiştir.[198] Bacon, Mart 2022 tarihli başka bir raporda, aşiretin ileri gelenlerinin de iltica için bir araç olduğunu ve "kişinin aşireti aracılığıyla iltica etmesinin Somali hükûmeti aracılığıyla iltica etmesinden daha yaygın olduğunu" belirtmiştir.[199]

Khalil ve diğ. (2019), çalışmaları sonucunda ortaya çıkardıkları ilticayı mümkün kılan başlıca faktörleri tartışmışlardır.[200] İki örneklem grupta Serendi sakinleriyle yapılan görüşmeler (sırasıyla 27 ve 38 katılımcı)[201] esas alındığında, gruptan çekilme konusunda aşağıdaki başlıca belirleyicilerin tespit edildiğini bildirmişlerdir: (a) Eş-Şebab tarafından belirli bölgelerde uyguladığı kontrol ve etkinin düzeyi ve potansiyel ilticacıların ait oldukları topluluğun veya evlerinin konumunun bu bölge kategorisine girip girmediği (Bölge kontrolü konusuna yukarıda değinilmiştir); ilticacının aile üyelerinin süreci kolaylaştırmada oynayacağı rol; (c) rehabilitasyon merkezleri ve genel af ilanları hakkında bilgilerin yayılmasını sağlamada basın ve iletişim kanallarının oynadığı rol.[202]

2.1.2. Gayriresmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar

(a) Eş-Şebab topraklarından ayrılma, yer değiştirme ve kendi kendine entegrasyon

Kaynaklar Eş-Şebab'ın kontrol ettiği bölgenin kapsamıyla bir kişinin memleketinin birleşiminin, gruptan çekilmeyi etkileyen önemli hususlar olduğunu belirtmektedir: Stern, "bazı erkeklerin memleketlerinde Eş-Şebab'a hizmet edebiliyorken çoğu erkeğin, gruba memleketinden uzakta hizmet verdiğini" kaydetmiştir.[203] Bacon, "grubun kendi bölgesinde yaşayan insanların kolayca ayrılmasına izin vermediğini" belirtmiştir.[204] Benzer şekilde, rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon konusunda Somali uzmanı gruptan ayrılmanın "çok tehlikeli" olduğunu belirtmiştir.[205]

195 Heide-Ottosen, S. ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, url, s. 2
196 Heide-Ottosen, S. ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, url, s. 11
197 Heide-Ottosen, S. ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, url, s. 2
198 Heide-Ottosen, S. ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, url, s. 27-28
199 Bacon, T., Inside the minds of Somalia's ascendant insurgents: an identity, mind, emotions and perceptions analysis of al-Shabaab, Mart 2022, url, s. 94
200 Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 17-18
201 Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 13
202 Khalil, J. ve diğ., Deradicalisation and Disengagement in Somalia, Ocak 2019, url, s. 17-18
203 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 25
204 Bacon, T., Inside the minds of Somalia's ascendant insurgents: an identity, mind, emotions and perceptions analysis of al-Shabaab, Mart 2022, url, s. 94
205 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022

Bu bağlamda Harper "önce kaçmak ve ardından Eş-Şebab topraklarını uzun bir süre ve yalnız başına arşınlamak gerektiğini" bildirmektedir. Yazarın görüştüğü kişilerden biri hakkında söylediklerine göre "bu kişi asla köyüne dönmeyecek, hayatının geri kalanını büyük Mogadişu şehrine uyum sağlamaya çalışarak geçirecektir. Aksi takdirde Eş-Şebab kendisini bulup infaz edebilir."[206] Gjelsvik, 2019 yılında "Eş-Şebab'dan ayrılmaya karar verenlerin bunu sessizce, bir programa katılmadan ve gizlice yeni bir ortama yerleşmeye çalışarak" yaptığını bildirmiştir.[207]

Bölgesellik ve gruptan çekilmeyi etkileyen diğer faktörler hakkında daha fazla bilgi için bkz. bölüm 2.1.1 Çekilme faktörleri ve çekilmenin sonuçları.

(b) Aile/aşiret temelli yeniden entegrasyon

Felbab-Brown yeniden entegrasyon süreçlerinin resmî süreçlerden bağımsız olarak geleneksel adalete göre ve *xeer* meclisleri aracılığıyla da gerçekleştiğini bildirmiştir. Bazen bu süreçler aynı zamanda Baydabo merkezindeki programda olduğu gibi resmî düşük riskli ilticacı programının "yeniden yerleşme/entegrasyon safhası"nın bir parçasıdır.[208]

Ancak aynı yazar, geleneksel *xeer* sisteminin "Eş-Şebab ile bağlantılı olmakla suçlanan erkekler için çeşitli zorluklar barındırdığını" bildirmiştir. Daha güçlü ve işi bilen aşiretler, ihtiyar meclislerinde en çok veya tek temsil edilen aşiretlerdir ve genellikle diğer aşiretler ve alt aşiretlere karşı ayrımcılık yaparlar. Dahası, *xeer* meclislerinin kararlarına "itiraz edilemez veya karşı çıkılamaz."[209]

Sarfati ve Donnelly 2022'de topluluğa yeniden entegrasyonun Eş-Şebab ile geçmiş bağlantıya da bağlı olduğunu bildirmiştir: "Bazı topluluk üyeleri Eş-Şebab'ın kurbanları, bazıları ise destekçileriydi." Eş-Şebab zaman zaman bazı topluluklarla bağlantı kurmayı başarmıştır. Sonuç olarak bu, eski mücahitlerin karşılaştığı damgalanmayı azaltabilir.[210]

Eş-Şebab tarafından hedef alınma vakalarına ilişkin daha fazla bilgi ve halka açık raporlar zaman kısıtlamaları içerisinde bulunamamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Araştırmada karşılaşılan zorluklar.

2.1.3. Eş-Şebab'dan çekilmek için resmî yollar ve çekilmenin sonuçları

Resmî yollara ilişkin genel bilgiler 1.2.2 bölümünde Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Program'a odaklanılarak tartışılmıştır. Çekilmek için resmî yol ve çekilmenin sonuçları hakkında daha fazla bilgi aşağıda her profil ve alt profil için verilmiştir (2.1.3, 2.2, 2.3).

206 Harper, M., Life after al-Shabab: Driving a school bus instead of an armed pickup truck, BBC News, 23 Kasım 2020, url
207 Gjelsvik, I. M., Should I stay or should I go?: Security considerations for members leaving al-Shabaab in Somalia, 2019, url, s. 3
208 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 23
209 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 23
210 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022, url, s. 10

(a) Yüksek değerli ilticacılar

Felbab-Brown, yüksek değerli ilticacı programının Somali'nin ulusal güvenlik danışmanı ve Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Ajansı genel müdürü tarafından 2015 yılında Somali'de tanıtıldığını bildirmiştir. Program, kimlerin yüksek değerli ilticacı olarak nitelendirileceğine yönelik sistematik bir yol belirleyememektedir. Aynı yazara göre ortak anlayış ve uygulama, bu kişilerin Eş-Şebab komutanları veya bazen kendilerini grupla ilişkilendirmiş ve pek çok destekçisinin (onlarca) ayrılmasını sağlayabilecek aşiret ileri gelenleri ve savaş beyleri olduğu yönündedir.[211] Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, yüksek değerli ilticacı programının Eylül 2022 itibarıyla hâlâ uygulamada olduğunu bildirmiştir.[212]

Felbab-Brown'un da ifade ettiği üzere "potansiyel olarak yüksek değerli ilticacılar, birlikte seçme sürecine dayalı anlaşmalarını hükûmetle ilticadan önce bireysel olarak müzakere etmektedir." Bu anlaşmaların şartları halka açık değildir ve gelecekteki kovuşturma olasılığına karşı ne tür garantiler sunulacağını belirlemek zordur.[213] Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı bu anlaşmaların çok geçici olduğunu ve tamamen hükûmet tarafından kontrol edildiğini bildirmiştir.[214]

2015 ila 2017 arasındaki dönemde 20 kişinin Somalili yetkililerle bu tür anlaşmalar akdettiği bildirilmiştir.[215] Bu anlaşmaların yapıldığı öne çıkan vakalar:

- Muktar Robow (en azından ilk başta, ev hapsine çarptırılmadan önce), Eş-Şebab'ın eski sözcüsü ve grup liderinin yardımcısı;[216]
- Ahmed Madobe,[217] Somali'nin federal üye devleti Jubaland'in mevcut başkanı;[218]

Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanına göre, "pek çok Somalili, ülkede dokunulmazlığı sürdürmeye katkıda bulunan ve eski Eş-Şebab üyelerini 'ödüllendiren' bu tür anlaşmalara gücenmektedir."[219]

(b) Yüksek riskli ilticacılar

Tarama işleminden sonra (bkz. bölüm 1.2.3) hükûmet tarafından yüksek riskli ilticacılar olarak kabul edilenler cezaevine ve daha sonra askerî mahkemelere gönderilmektedir. Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanına göre, bu yol şeffaf değil ve hükümet mercileri ve UİGA yetkilileri tarafından gizlice yönetilmektedir.[220] Aynı hususla ilgili olarak Felbab-Brown askerî mahkeme süreçleri ve sonuçları çok az görünür ve şeffaftır. Bu mahkemelerin uygulamalarında ve "kanunlarında uluslararası insan hakları hukuku ve Somali Geçici Anayasası'nda güvence

211 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 13
212 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
213 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 13
214 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
215 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 13-14
216 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 14
217 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 15
218 Horn Diplomat, Somalia: Jubaland devlet meclisi Başkan Madobe'nin görev süresini 4 yıldan 5 yıla uzattı, 21 Ağustos 2022, url
219 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
220 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022

altına alınmış olmasına rağmen sanığa genellikle temel haklarının sağlanmadığı" görülmektedir.[221]

Felbab-Brown (2018) tarafından görüşülen hükûmet yetkilileri, "terörle ilgili kanun olmaması, güvenli tesislerin bulunmaması ve sivil hakimlerin Eş-Şebab tarafından misillemeye maruz kalmaktan korkması sebebiyle normal sivil mahkemelerin Eş-Şebab tutuklularını ve yüksek riskli ilticacıları kovuşturma kapasitesine sahip olmadığını" ifade etmiştir.[222]

Genel olarak, Felbab-Brown, yüksek riskli ilticacılar için rehabilitasyon bir seçenek olmadığı için bu kişilerin ölüm cezasına çarptırılma ve idam edilme olasılığının yüksek olduğunu belirtmiştir.[223] Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanına göre ölüm cezasına, ağır cezalara ve daha az ağır cezalara (uzunluk açısından) çarptırılma ihtimali ve bunların tümünden muaf tutulma olasılığı aşiret üyeliğine ve mensubiyetine bağlı olmuştur. Daha etkili aşiretlere mensup olanlar daha kısa cezalar alabilir veya sistemden tamamıyla kaçınabilir.[224] Aynı hususla ilgili olarak Felbab-Brown'un belirttiği üzere "bazı yüksek riskli kişilerin yargılanmadan veya yargılamadan sonra uzun süre gözaltında tutulup tutulmadığı veya rüşvet ya da gayriresmî yollar aracılığıyla bırakılıp bırakılmadığı belli değildir [...]. Ancak büyük ölçüde yolsuzluktan şüphelenilmektedir."[225] Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzman, yüksek riskli ilticacılara yönelik muamelenin yetkililerle "müzakere etme" kapasitesine bağlı olabileceğini ve bu durumun da seferber edebilecekleri aşiret korumasının seviyesini ve gücünü belirleyeceğini belirterek bu hususu doğrulamıştır.[226]

Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, hükûmet yetkililerinin mahkûm edilen ilticacılar hakkında zaman zaman resmî duyuru yaptığını ve ardından halka açık infaz gerçekleştirdiğini, ancak "çoğunlukla bu yüksek riskli ilticacıların kim olduğunu, nasıl muameleye maruz kaldığını ve sonlarının ne olduğunu kimsenin bilmediğini" ifade etmiştir. Uzman, zaman zaman halkın haberi olmadan ilticacıların infaz edildiğini düşünmüştür.[227] Başka bir uzmanla yapılan görüşmeye göre, hükûmetin yüksek riskli ilticacılara ve ele geçirilen Eş-Şebab militanlarına yönelik muamelesi daha sık gerçekleştirilen halka açık infazlarla gittikçe daha sert bir hâle gelmiştir.[228]

Felbab-Brown'un 2018 yılındaki araştırmasına göre çoğu yüksek riskli ilticacının ölüm cezasına çarptırılırken, Baydabo cezaevi/askerî mahkemesi farklı bir yaklaşım benimsediği bildirilmiştir. Bu mahkeme birçok Eş-Şebab üyesini hapis cezasına çarptırmıştır. Stern, 2019'da yüksek riskli eski Eş-Şebab üyelerinin Baydabo'daki bir cezaevinde cezalarını çektiklerini ve aynı zamanda "Finn Church Aid (FCA) ve ADM (Araştırma ve Diyalog Merkezi) tarafından yürütülen bir rehabilitasyon programına katıldıklarını" belirterek bu hususu doğrulamıştır.[229] Bu tür bir yaklaşım uluslararası toplum tarafından desteklenmiştir. Hapis cezasının sonunda "yüksek riskli mahkumlar serbest bırakılmak üzereyken bu kişilerin aileleri tarafından cezaevinden teslim alınması ve en az altı ay boyunca izlenmesi beklenir."[230]

221 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 17
222 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 17
223 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 17
224 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
225 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 17
226 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
227 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
228 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
229 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 7
230 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 17

Sivil mahkemelerin kapasitesinin genişletilmesi amacıyla BM ve diğer uluslararası ortaklar Mogadişu'da özel bir güvenli mahkeme ve hapishane tesisi inşa etmiştir.[231] Ancak aynı kaynak "Eş-Şebab'ın Mogadişu'daki merkezî cezaevinde bir mahkeme oturumu düzenlediğini ve bir tutukluyu infaz ettiğini" bildirmiştir.[232]

Devlet veya devlet dışı aktörler tarafından verilen ölüm cezaları ve gerçekleştirilen infazlar hakkında daha fazla bilgi ve halka açık raporlar zaman kısıtlamaları içerisinde bulunamamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Araştırmada karşılaşılan zorluklar.

Somali'deki hapishane tesisleri ve hapishane koşulları hakkında daha fazla bilgi için bkz. bölüm 2.4.5. EUAA'nın Aktörler Hakkında Somali Raporu.

(c) Düşük riskli ilticacılar

İlticacılar düşük riskli olarak sınıflandırılırsa mahkemeye gitmek yerine yetişkinlere yönelik üç küçük ölçekli DDR benzeri tesislerden birine [kadın tesisleri dâhil olmak üzere beş tesis, ayrıntılar için bkz. 1.2.5 Rehabilitasyon merkezlerine ve kapasitelerine genel bakış] veya çocuklara yönelik özel tesislere (ayrıca bkz. bölüm 2.3 Çocuklar) yerleştirilmeye gönüllü olabilirler.[233] Kasım 2022 itibarıyla rehabilitasyon tesislerinde ortalama kalış süresi için bkz. bölüm 1.2.5 Rehabilitasyon merkezlerine ve kapasitelerine genel bakış.

Taylor ve diğ. (2019) "gruptan çekilen mücahitlerin yüzde 70'ninin Eş-Şebab'dan ölüm tehdidi aldığını ve çoğunun kendilerini 'avlanmış' olarak tanımladıklarını tespit etmiştir."[234] Görüştükleri kişilerin bazıları, rehabilitasyon merkezinden çıktıktan sonra öldürülme korkusu yaşadıklarını ve casusların merkezden ayrılmalarını beklediğini bildiklerini ifade etmişlerdir.[235]

Bu bağlamda Gjelsvick'in ifade ettiği üzere rehabilitasyon programının Eş-Şebab'ı zayıflatmayı amaçladığı göz önünde bulundurulduğunda "rehabilitasyon merkezleri saldırıya uğrama riski altında potansiyel hedeflerdir."[236] Harper, rehabilitasyon merkezlerindeki tutuklulara yönelik tehditlerin "çok ciddi" olduğunu, Serendi rehabilitasyon merkezini ziyaret ettiğinde "84 ilticacı için 80 koruma" olduğunu belirtmiştir.[237] Aynı zamanda Somali'de yerleşik uluslararası bir kuruluş yetkilisi, rehabilitasyon merkezlerindeki güvenlik ve gözetim seviyesinin oldukça yüksek olduğunu ve önceki 12 ay içinde (görüşülen tarihte, Eylül 2022) merkezlere Eş-Şebab'ın üstlendiği herhangi bir saldırı vakası olmadığını bildirmiştir. Aynı uzman, grubun alt seviye eski mücahitlere fazla odaklanmadığını da savunmuştur.[238]

Rehabilitasyon merkezlerinin karşılaştığı bir diğer büyük zorluk Eş-Şebab'ın içeri sızmasıdır. 2019'da Gjelsvick, "aktif Eş-Şebab savaşçılarının programa katılıp gruptan çekilmek istiyormuş gibi davrandığı olayların yaşandığını" belirtmiştir. Bazı durumlarda kimin potansiyel bir casus

231 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 18
232 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 17
233 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 18
234 Taylor, C. ve diğ., The Cost of Defection: The Consequences of Quitting Al-Shabaab, 2019, url, s. 9
235 Taylor, C. ve diğ., The Cost of Defection: The Consequences of Quitting Al-Shabaab, 2019, url, s. 9
236 Gjelsvik, I. M., Should I stay or should I go?: Security considerations for members leaving al-Shabaab in Somalia, 2019, url, s. 2
237 Harper, M., Life after al-Shabab: Driving a school bus instead of an armed pickup truck, BBC News, 23 Kasım 2020, url
238 Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022

olduğunu ve kimin gruptan gerçekten çıkmak istediğini belirlemek zordur.[239] Felbab-Brown'un görüştüğü UİGA yetkilileri "tarama süreçlerinin Eş-Şebab üyelerini rehabilitasyon merkezinden temizlemeyi garanti etmediğini vurgulamıştır."[240] Harper 2020'de "ceza almaktan kurtulan aktif Eş-Şebab üyelerinin [Serendi] kampı içinden gruba mesajlar gönderdiğini" bildirmiştir.[241]

Rehabilitasyon sonrası

Felbab-Brown'un 2018'de bildirdiği üzere yararlanıcılar genellikle rehabilitasyon programının farklı aşamalarından/yapı taşlarından geçtikten sonra güvenlik sektörü için çalışmaktadır veya milislere katılmaktadır.[242] Bu noktada Somali güvenlik uzmanı, Kasım 2022'de sosyal medyada bu uygulamanın Mogadişu'da hâlâ yaygın olduğunu ve ciddi güvenlik sorunları yarattığını bildirmiştir.[243]

Farklı bir notta Gjelsvick, "katılımcıların aileleri, akrabaları veya ağlarındaki diğer kişilerle birlikte güvenle yaşayıp yaşamayacağına özellikle dikkat edilmesi gerektiğini" bildirmiştir. Bazı düşük riskli eski mücahitlerin, hâlâ Eş-Şebab'la bağlantılı veya Eş-Şebab destekçisi olan aile üyeleri veya arkadaşları olabilir. Bazı durumlarda "en iyi çözüm kişileri, menşe topluluklarından farklı bir bölgeye yeniden yerleştirmektir."[244] Örneğin Serendi rehabilitasyon tesisinde "12 ay sonra kişinin gideceği bir ailesi ve topluluğu yoksa veya geri döneceği bölge güvenli değilse tesiste daha uzun süre kalmak için başvuruda bulunabilir."[245]

Topluluk temelli yeniden entegrasyon

Sarfati ve Donnelly "mümkün olduğunda" düşük riskli yararlanıcıların "topluluk temelli yeniden entegrasyon desteği için yerel sivil toplum kuruluşlarına" yönlendirildiğini bildirmiştir.[246] Felbab-Brown, "Somali STK'lerinin, alt seviye ilticacılara yönelik resmî programı ve gayriresmî ilticayı kolaylaştırmada önemli bir rol oynadığını" bildirmiştir. "Esasında" bu STK'ler "topluluğun uzlaşmasını" kolaylaştırmaktadır; bu husus "genel af ve iltica programlarının kabul görmesini ve etkililiğini" sağlamak açısından çok önemlidir. Yazar bir örnek göstermiştir: Baydabo rehabilitasyon merkezindeki uygulayıcı ortak, alt seviye ilticacıların yeniden yerleştirilmesini kolaylaştırmak için çeşitli durumlarda Soyden adlı STK'yi görevlendirmiştir. Bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışan Soyden; yaşlıların, kadın gruplarının ve işletme temsilcilerinin kaynaklar veya ihtilaflar gibi konularda aşiretlerle yaşanan çatışmaya ve uzlaşmaya arabuluculuk etmeleri ve ilticacıları tekrar kabul etmeleri için bir araya getirmek suretiyle çeşitli faaliyetler düzenlemektedir."[247]

---

239 Gjelsvik, I. M., Should I stay or should I go?: Security considerations for members leaving al-Shabaab in Somalia, 2019, url, s. 2

240 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 20

241 Harper, M., Life after al-Shabab: Driving a school bus instead of an armed pickup truck, BBC News, 23 Kasım 2020, url

242 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 19

243 M.Mubarak, [Twitter], paylaşılma tarihi: 17 Kasım 2022(a), url; M.Mubarak, [Twitter], paylaşılma tarihi: 17 Kasım 2022(b), url. Muhammed Mubarak, Mogadişu'da yaşayan siyaset ve güvenlik analistidir. Yolsuzlukla mücadele STK'si olan Marqaati'nin (Marqaati.org) ve daha önce Hiraal Institute'un kurucusudur.

244 Gjelsvik, I. M., Should I stay or should I go?: Security considerations for members leaving al-Shabaab in Somalia, 2019, url, s. 3

245 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 21

246 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022, url, s. 7

247 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 24

Ancak Sarfati ve Donnelly'nin de bildirdiği üzere topluluğa yeniden entegrasyon sürecinde genellikle "sosyal bölünmeler ve sosyoekonomik güçlükler" gibi unsurlar nedeniyle zorluklar yaşanmaktadır; bu unsurlar da "yeniden entegrasyon sürecini daha da kötüleştirmektedir." Yazar, gruptan çekilmiş mücahitlerin yeniden entegrasyonundan toplulukların da faydalanmasını ve yerel halkın gözünde dokunulmazlığın bir ödül olarak görülmemesini sağlamanın önemli olduğunu belirtmiştir.[248]

Damgalanma

Somali'deki bağlam da dâhil olmak üzere çeşitli bağlamlarda korumaya ilişkin ikilemleri tartışan Sarfati ve Donnelly 2022'de "erkeklerin ve erkek çocukların 'teröristler" ile bağlantılı olduklarında hemen güvenlik tehdidi olarak görüldükleri" bir eğilimi tespit etmiştir.[249] Harper 2020'de aile üyeleri veya ait oldukları toplulukları tarafından reddedilen ilticacılar olduğundan bahsetmiştir.[250]

Bu bağlamda, radikalleşmeyi ortadan kaldırma, rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon konusunda uluslararası bir uzman olan Nagai, 2021'de Somali'de gruptan çekilmiş mücahitler ve topluluk üyeleri arasındaki algı boşluklarından bahsetmiştir.[251] Yazar 2016 ve 2019'da diğer birçok kişinin yanı sıra Baydabo ve Mogadişu rehabilitasyon programlarındaki gruptan çekilmiş mücahitler ve topluluk üyeleri ile görüşmüştür.[252] Yazar, görüştüğü eski mücahitlerin çoğunun kendi toplulukları tarafından "kabul edileceklerine dair büyük bir güvenleri ve beklentileri olduğunu" kaydetmiştir.[253] Öte yandan topluluk üyeleri Eş-Şebab'ın eski mücahitlerini "sıkıntı" ve "korku"[254] gibi olumsuz düşüncelerin yanı sıra bu kişilere karşı ve ihtiyatlı olma duygularıyla ilişkilendirmiştir.[255] Yeniden entegrasyon sürecinin başarılı olma ihtimalini tartışırken görüşülen kişiler, gruptan çekilmiş mücahitlerin Eş-Şebab'a yeniden katılma ihtimalleri veya Eş-Şebab'ın saldırılarına potansiyel olarak davetiye çıkarmaları nedeniyle aslında "risk olarak" değerlendirmiştir.[256]

Aynı zamanda yazar birçok görüştü birçok kişinin, "bazı koşulları karşılamaları kaydıyla eski mücahitleri kabul edebileceklerini" kaydetti. Bu koşullar "beceriler kazanılmasından normal davranacaklarına dair ailelerine güvence vermeye" kadar farklılık göstermektedir.[257] Anlatılanlara göre eski mücahitlerin güvenilirliği çeşitli kriterlere bağlıdır: örneğin "yeteneklerinin olması veya olmaması, gönüllülük, fiziksel görünüm, istihdam, topluluğa katılım ve katkı, gruptan çekildiklerinden itibaren geçen minimum süre (örneğin beş yıl).[258]

248 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022, url, s. 11
249 Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, IPI, Ocak 2022, url, s. 12
250 Harper, M., Life after al-Shabab: Driving a school bus instead of an armed pickup truck, BBC News, 23 Kasım 2020, url
251 Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, 2021, url, s. 19-24
252 Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, 2021, url, s. 7
253 Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, 2021, url, s. 13
254 Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, 2021, url, s. 15
255 Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, 2021, url, s. 16
256 Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, 2021, url, s. 19
257 Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, 2021, url, s. 16
258 Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, 2021, url, s. 17

Aynı yazara göre sürdürülebilir istihdam ve gelir, Somali'de etkili bir yeniden entegrasyon sürecini baltalayan diğer sorunlardır.[259]

2.1.4. İltica/firar edenlerin aile üyelerinin karşılaştığı sonuçlar

Bacon; uzmanlar, uygulayıcılar ve yetkililerle yaptığı görüşmelere dayanarak Eş-Şebab'dan ayrılmaya çalışanların, aile üyelerini de tehlikeye attığını belirtmiştir.[260] 2020'de önemli muhbirlerle (23 Eş-Şebab ilticacısı) yapılan çeşitli görüşmelere, eski Eş-Şebab militanlarının ve düşük riskli Eş-Şebab ilticacılarının eşleriyle yapılan odak grup tartışmalarına ve ayrıca Eş-Şebab üyelerinin eşleriyle bire bir yapılan 12 görüşmeye[261] dayanan bir raporda Stern, ilticanın yalnızca ilticacı için değil özellikle de eşleri başta olmak üzere aile üyeleri için de tehlikeli olduğunu belirtmiştir.[262]

Yazar, kocaları gruptan iltica ettiğinde Eş-Şebab tarafından infaz edilen veya yakalanan kadınların olduğu vakaları bildirmiştir. Ayrıca yazar, daha güvende hissetmek için Eş-Şebab bölgesinden ayrılmaya karar veren ve daha sonra genellikle (kentsel) yer değiştirmeyle ilişkili risklerle karşılaşan "ilticacı eşleri" hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir.[263] Kadınlar, kocaları iltica ettikten sonra intikam korkusu yaşarken gruptan tehditler de alabilirler veya grup tarafından düzenli olarak sorgulanabilirler.[264]

Bu bağlamda rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, iltica edenlerin eşlerinin ve ebeveynleri başta olmak üzere aile üyelerinin grubun misillemesine maruz kaldıklarını belirtmiştir. Uzman, iltica edenlerin grubu askerî ekipmanlarla terk ettiği durumlarda aile üyelerinin genellikle çiftlik hayvanı vererek bu durumu ayni olarak telafi etmeleri istenir. Bu risklerin hafifletmeyi çalışırken ilticacıların Serendi Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan aile üyeleri de sıklıkla Mogadişu'ya taşınmaktadır.[265]

Stern, ölüm veya iltica durumunda "miras bırakılan kadın" konusundan da bahsetmiştir.[266] Somali'de kadının miras bırakılması uygulamasında, dul bir kadının kocasının erkek akrabasıyla evlenebileceğini öngörürken Eş-Şebab açısından gruptaki *herhangi* bir erkek öldürülen üyenin karısını miras olarak alabilir. Aynı yazar, "bu uygulamanın daha da çarptırılarak" kadınların, kocaları gruptan iltica ettiklerinde de miras olarak alındığını eklemiştir.[267]

259 Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, 2021, url, s. 24
260 Bacon, T., Inside the minds of Somalia's ascendant insurgents: an identity, mind, emotions and perceptions analysis of al-Shabaab, Mart 2022, url, s. 94
261 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 6; Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 7
262 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 31
263 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 31
264 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 31-32
265 Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022
266 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 35
267 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 19 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 24

2.2. Kadınlar

2.2.1. Ayrılma seçenekleri

(a) Üyeler, eşler, destekçiler veya mağdurlar

BM Somali Uzmanları Paneli'nin Ekim 2022 tarihli raporunda belirttiği üzere Bay ve Bakool bölgesinden görüşülen kadın ilticacılar "kadınların genellikle destek görevlerine verildiği" ve "*zekat* toplama memuru, medrese hocası ve vaiz, hapishanelerde güvenlik görevlisi olarak hizmet vermek suretiyle Eş-Şebab'ın yönetişim sistemine katkı sağladığını" ifade etmiştir. Ek olarak kadınlar, "Eş-Şebab savaşçılarına aşçı ve temizlikçi olarak hizmet vererek, silahları muhafaza ederek ve casusluk yaparak" grubun faaliyetlerini de destekleyebilir.[268]

Stern ve Peterson'a göre Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınlar aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir:

- **Üyeler.** "Casus, üye alım görevlisi, bağış toplama görevlisi ve eğitmen" gibi rollerle "gruba aktif olarak dâhil olan" kadınlar vardır. Bu kadınlar mücahit olarak nadiren aktif görev alırlar ancak bazen "intihar bombacısı veya suikastçı" olarak dâhil olmaktadırlar. Çoğunluğu Eş-Şebab üyesi erkeklerle evlidir ve bu kadınların çoğu "ideolojik olarak Eş-Şebab'ı, amaçlarını ve yöntemlerini" desteklemektedir.
- **Eşler.** Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınların çoğunluğu "grupla evlilik yoluyla bağlantılıdır." Bu kadınlar Eş-Şebab üyeleriyle evlenmiştir veya kendi kocaları evlendikten sonra gruba katılmıştır. Bu kadınların bazıları "kocalarının katılımını ve grubun ideolojisini desteklerken bazıları da "bunlara karşı çıkmaktadır."[269]

Bu rapor kapsamında görüşülen bir uzmana göre Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı çoğu kadının kendilerini *sadece* eş olarak görmektedir ve bunların sadece çok azının grup içinde aktif olduğu bildirilmektedir. Öte yandan kız çocukları, grubun faaliyetlerine daha sıklıkla aktif olarak dâhil olduklarını belirtmektedir.[270]

Stern, 2019 yılındaki geçmiş bir çalışmada kadınların militan gruptaki rolü hakkında da tartışmalara yer vermiştir. Yazar bu bağlamda aşağıdaki farklara değinmiştir:

- Üyeler: gerçekten grubun askerî veya mücahidi olan veya grubu askerî anlamda ya da farklı şekilde aktif olarak destekleyen kadınlar;
- Bağlantılı kadınlar: eş, kaçırılan kadınlar veya katılmaya zorlanmış kadınlar olarak grupla başka yollarla bağlantılı kadınlar;
- Eş-Şebab işgalindeki bölgelerde yaşayan veya yaşamış ve muhtemelen gruba bir düzeye kadar destek vermiş veya grubu bir dereceye kadar kabul etmiş (kesin olarak değil) kadınlar.[271]

Ancak Stern, kadınların destek ve üyelik seviyesinin değişiklik gösterdiğini belirtmiştir: "bir uçta grubu hiçbir şekilde onaylamayarak gruba katılmama, bir uçta gruba tam üyelik ve katılım, ikisi arasında ise farklı kademelerde verilen destek" şeklinde sayılabilecek bir süreç söz

268 BM Güvenlik Konseyi, Somali Uzmanları Panelinin Raporu, S/2022/754, 10 Ekim 2022, url, para. 29
269 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 12;
270 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
271 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 6

konusudur.[272] Bu bağlamda sorgulanan eski Eş-Şebab üyelerine göre tam üyeliğin gerektirdikleriyle ve sadece gruba yapılan yardım arasındaki fark hâlâ tartışmaya açıktır.[273] Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, bu rapor kapsamında gerçekleştirilen iki görüşmede çeşitli profiller ve vakalar aşırı derecede iç içe geçmiş olduğu için bu ayrımları yapmanın ve çözmenin oldukça zor olduğunu belirterek bu hususu doğrulamıştır.[274]

Yine eşler ve üyeler arasındaki ayrımla ilgili olarak Stern'in 2020 yılından geçmiş araştırması, "çoğu kadın üyenin Eş-Şebab üyesi erkekle evli olduğunu ancak çoğu eşin, kocalarını destekleyen kadınlar olmanın dışında gruba aktif olarak katılım sağlamadığını ortaya çıkarmıştır.[275] Ayrıca, Stern'in 2019'daki bir çalışması, gruba aktif olarak katılan kadınlar arasında çoğunun bu katılımı "kendi evlerinden, Eş-Şebab işgali altında olan ve olmayan bölgedeki şehirlerden, kasabalardan ve köylerden" sağladığını göstermiştir.[276] Desteklerini gizli tutmaya eğilimindedirler; hangi kadınların dâhil olduğunu anlamayı zorlaştırmaktadır.[277] Çünkü başka bir yerde de belirtildiği üzere kadınlar ya evlerinden faaliyet göstermektedir ya da yüzlerini peçeyle tamamen kapatmaktadır.[278] Grubun erkek üyelerinin aksine, kadınlar genellikle ailelerinden ve topluluklarından uzağa gitmemektedir.[279]

(b) Bölge kontrolü ve "ayrılma" seçenekleri

Eş-Şebab'dan çekilme konusunda Somali uzmanına göre kadınların ayrılma seçeneklerini belirleyen önemli bir değişken yaşadıkları bölgenin hükûmet güçleri tarafından geri alınıp alınmadığıdır (daha fazla bilgi aşağıda yer almaktadır).[280] Bir başka uzman da aslında kadınlar için mevcut çekilme seçeneklerinin kadınların konumuna ve ilgili bölgeyi kontrol eden veya bu bölge için mücadele eden aktöre bağlı olduğunu belirterek bu hususu doğrulamıştır: "Bölge kontrolü sizin için mevcut seçenekleri belirler."[281]

Uygulanabilir seçenekler yerel ve kişisel koşullara göre değişse de Eş-Şebab'dan ayrılmayı veya çekilmeyi araştırmak ve kategorize etmek de zordur.[282] Stern'in 2019'daki araştırmasına göre görüşülen kişiler için Eş-Şebab'dan ayrılmak bazen "grubu desteklemek amacıyla yapılan görevleri yerine getirmeyi bırakmak",[283] bazen Eş-Şebab topraklarından ayrılmak veya Eş-Şebab üyesi kocalarını terk etmek anlamına gelmiştir.[284] Bazen grup anlaşmalarının veya aşiret ilticalarının bir parçası olarak Eş-Şebab'dan grup hâlinde ayrılmak anlamına gelmiştir.[285] Aynı çalışmanın başka bir yerinde yazar, desteklerini çekip her zaman sürdürdükleri hayatı yaşamaya devam eden[286] veya bir yerden başka bir yere taşınan kadınlardan bahsetmiştir[287].

---

272 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 28-29
273 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 15
274 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 13 Eylül ve 28 Eylül 2022
275 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 29; ayrıca bkz. Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 6, 25
276 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 17
277 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 15
278 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 12, 37
279 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 15, 21
280 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
281 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
282 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022; Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
283 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 31
284 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 30
285 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 33
286 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 31
287 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 32

Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı genel olarak grubu terk ettikten sonra Eş-Şebab topraklarına geri dönmenin "büyük olasılıkla hain olarak infaz edilecek kadınlar" için bir seçenek olmadığını belirtmiştir.[288]

2.2.2. Çekilmek için gayriresmî yollar ve çekilmenin sonuçları

Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınlar hakkındaki 2022 tarihli bir raporda Stern ve Peterson, kadınlar da dâhil olmak üzere Eş-Şebab'dan ayrılan herkesin bunu hükûmet güçlerine duyurmadığını ve resmî bir süreçten geçmediğini belirtmiştir. Gayriresmî süreci tercih eden kadınlar bunu farklı yollarla yapabilirler: aşiretlere dönüp aşiret üyelerinin arasında yaşayabilirler, yeni şehirlerdeki ÜYEK kamplarına taşınabilirler veya bazı durumlarda resmî yetkililer veya askerlerle evlenebilirler.[289]

Yetkililer getirilmeyen veya teslim olmayan, bu yüzden de resmî rehabilitasyon programlarından geçmeyen kadınlar, kendileriyle aynı konumda olup resmî süreçten geçenlerle aynı hizmetlere ve yardımlara erişemezler. Ayrıca, hükûmet tarafından resmen aklanmış olmazlar ve sonuç olarak tutuklanma riski altındadırlar. Kadınların aklanması hakkında daha fazla bilgi için bkz. 2.2.3 Resmî yollar ve sonuçlar.[290]

(a) "Memlekette" kalma

Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınların gruptan çekildikten veya sadece "ayrıldıktan" sonra hükûmet kontrolü altında olan veya geri alınmış olan bölgelerde olduğu durumlarda "memleketlerinde" kalabileceğini belirtmiştir.[291] Benzer şekilde, Eş-Şebab içinde herhangi bir rol oynamayan kadınlar grubu terk edebilir ve "tehlikeye dayanabildikleri sürece" oldukları yerde kalabilirler.[292]

Stern'in 2020'de Eş-Şebab üyelerinin eşleri hakkında yaptığı araştırmada, genel olarak toplumların Eş-Şebab üyelerinin eşlerine davranış şekillerinin büyük ölçüde bu toplulukların Eş-Şebab hakkında ne düşündüğüne bağlı olduğu belirtilmiştir. Yazar ayrıca "Eş-Şebab üyelerinin eşlerine yönelik tutumun Eş-Şebab ve hükûmet kontrolündeki bölgelerde farklılık gösterdiğini, eşlerin Eş-Şebab topraklarında daha iyi muamele gördüğünü ve hatta bazı statülere sahip olduğunu" gözlemlemiştir.[293]

Ayrıca yukarıda da belirtildiği üzere Stern 2019'da Eş-Şebab'ı aktif şekilde destekleyen kadınların çoğunun bunu topluluklarından ve komşularından habersiz evlerinden "gizlice" yaptıklarını kaydetmiştir. Bu nedenle, Eş-Şebab'dan ayrılan kadınlar, topluluklarına erkeklerden daha kolay bir şekilde yeniden entegre olabilmiştir.[294]

288 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
289 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 24
290 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 24
291 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
292 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
293 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 29
294 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 8

(b) Eş-Şebab topraklarından ayrılma, yerel topluluklara geri dönme veya yeniden yerleşme

BM Somali Uzmanları Paneli'nin Ekim 2022 tarihli raporuna göre Eş-Şebab ile önceden bağlantılı kadınlar, "çocuklarını gruba üye alınmaya karşı koruma" düşüncesinin ve "kocalarını Eş-Şebab operasyonlarında kaybetmiş olmalarının" kendilerini ilticaya teşvik eden ana faktörler olduğunu söylemişlerdir.[295] Stern, 2020 tarihli "Wives of Al-Shabaab" (Eş-Şebab Üyelerinin Eşleri) adlı raporunda kocalarını ve Eş-Şebab topraklarını terk eden kadınların bunu ideoloji, hizmet ihtiyacı, güvenlik, kocalarının iltica etmesi veya ölmesi ya da ayrılık gibi farklı nedenlerle yapabileceği belirtilmiştir.[296]

Stern ve Peterson (2022), Eş-Şebab bölgesinden ayrıldıktan sonra grupla farklı türde bir bağı olan kadınların toplum için farklı seviyede "risk" teşkil ettiklerini ve bunun sonucunda güvenlik ve savunmasızlık sorunları veya destek eksikliği gibi farklı seviyelerde "riske" maruz kaldıklarını kaydetmişlerdir.[297] Eş-Şebab'dan çekilme konusunda Somali uzmanı, El-Şebab'dan (topraklarından) ayrılmakla bağlantılı sonuçların, kadının bu ayrılıktan önce grup içerisindeki rolüne ve durumuna bağlı olduğunu açıklamıştır.[298] Örneğin:

- **Eş-Şebab üyelerinin eşleri.** Eş-Şebab üyelerinin gruptan çekilmek veya sadece ayrılmak isteyen eşleri, kocaları gruba dönmelerini isteyeceği veya peşlerine düşüp yakalamaya çalışacağı için Eş-Şebab topraklarından ayrılmalıdır.[299]
- **"Eş-Şebab çocuklarının anneleri.** Eş-Şebab üyelerinin gruptan çekilmek veya sadece ayrılmak isteyen eşleri, Eş-Şebab topraklarını terk ederken çocuklarını da yanlarına almalıdır. Çocukları gruptan çıkarmanın güvenlik üzerinde ciddi etkileri vardır; çünkü Eş-Şebab bu çocukları üye yapacakları önemli bir kaynak olarak geri istemektedir:[300] "Tehdit bu noktada devreye girmektedir".[301]
- **Eş-Şebab üyelerinin dul eşleri.** Eş-Şebab üyeleri, istedikleri takdirde kocaları öldükten sonra bile Eş-Şebab içerisinde kalabilirler. Ancak kadının miras bırakılması uygulamasından kaçınmak ve tekrar (ve tekrar) evlenmeyi reddetmek isterse "kendilerini ölüm kalım meselesi içine sokmuş olurlar." Bu nedenle, "hayatlarını kurtarmak için Eş-Şebab topraklarından ayrılmaları gerekmektedir."[302]
- **Eş-Şebab ilticacılarının eşleri.** Daha güvende hissetmek ve grubun alacağı intikamdan kaçınmak için Eş-Şebab topraklarından ayrılmaya karar verebilirler. Bu konu hakkında bilgi için bkz. 2.1.4. İltica/firar edenlerin aile üyelerinin karşılaştığı sonuçlar.[303]
- **İş kadınları.** Genellikle Eş-Şebab'ın kara para aklama işlerini yaparlar. İş birliği yapmayı veya onlarla daha fazla çalışmayı reddederlerse "kendilerini ölüm kalım meselesi içine sokmuş olurlar ve hayatlarını kurtarmak için ayrılmak zorunda kalırlar."[304]

295 BM Güvenlik Konseyi, Somali Uzmanları Panelinin Raporu, S/2022/754, 10 Ekim 2022, url, para. 30
296 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 32-37
297 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 12, 14
298 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
299 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022; Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
300 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022; Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
301 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
302 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
303 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
304 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022

- **Öğretmenler, bağış toplama görevlileri, üye alım görevlisi.** Aynı rolü oynamayı reddettikleri anda Eş-Şebab topraklarından ayrılmaları gerekir.[305]
- **Aile üyeleri güvenlik güçlerine katılmış kadınlar.** Eş-Şebab kontrolü altındaki bölgede yaşayan kadınların aile üyeleri, Eş-Şebab karşıtı güvenlik güçlerine veya silahlı milislere katılırlarsa bu durum kadınları tehlikeli bir duruma sokabilir.[306]
- **Yukarıda açıklanan durumlarda kadınların gruptan ayrılmaya karar vermeleri hâlinde grup içinde** üstlendiği/sahip olduğu rol/işlev nedeniyle grup tarafından gerçekleştirilen misillemelere ve tehditlere maruz kalırlar.[307]

Ancak bölüm 1.2.1 Mevcut politika ve genel af ilanları kapsamında bahsedildiği üzere Bacon (2022), "grubun kendi bölgesinde yaşayan insanların kolayca ayrılmasına izin vermediğini" belirtmiştir.[308] Stern (2019), kadınların gruptan çekilmek için Eş-Şebab topraklarından ayrılmak veya bir yerden başka bir yere taşınmak zorunda kalması hâlinde ilerleyecekleri yol yeniden yerleşecekleri yere bağlı olarak büyük ölçüde değişebilir. Mogadişu gibi büyük şehirlerde "esasen fark edilmeden" yer değiştirebildikleri, ancak Baydabo gibi daha küçük şehirlerde durumun pek de böyle olmadığı bildirilmiştir.[309]

Kadınların rehabilitasyonuna yönelik IOM tarafından finanse edilen proje (daha fazla bilgi için bkz. aşağıdaki bölüm 2.2.3), yerel kadın örgütleri tarafından gerçekleştirilen ve üç yerdeki (Kismayo, Baydabo ve Mogadişu) potansiyel yararlanıcılara ilişkin yapılan ilk tahmini içermektedir.[310] Bu tahminlere göre potansiyel olarak rehabilitasyona uygun kadınların ilgili dönemde 2.000 ila 2.500 kişi arasında olduğu tahmin edilmiştir.[311] IOM, aynı hususla ilgili olarak "kadın örgütleri tarafından yürütülen [2019] hane halkı araştırmasının sonucuna göre projede, Eş-Şebab'dan kaçmış, iltica etmiş veya kurtarılmış ve Baydabo, Kismayo ve Mogadişu'da yaşayan 2.600'den fazla kadının tespit edildiğini" bildirmiştir.[312]

Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, militan gruptan gayriresmî olarak ayrılmış çoğu kadının bu üç şehre gitmenin bir yolunu bulduğunu savunmuştur. Ancak aynı uzman, 2021'de projenin resmîleşmesinden bu yana hiç istatistik toplanmadığını da eklemiştir.[313] Ayrıca, Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı hakkında Somali uzmanının da vurguladığı üzere Kismayo ve Baydabo bölgelerindeki bazı kadınlar hariç bu kadınların çoğu rehabilitasyon programından haberdar değil.[314]

Ayrılma sonrası muamele

Stern ve Paterson, 2022 yılındaki çalışmalarında kadınların Eş-Şebab topraklarından ayrıldıktan sonra doğan ihtiyaçlarını tartışmışlardır. Birçok kadının hükûmet kontrolündeki bölgelerde yer alan şehir ve kasabalara gittiğini ve çoğunun "güvensizlik, damgalanma veya hatta tutuklanma" gibi durumlara neden olabileceği için Eş-Şebab ile geçmiş bağlantılarını

305 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
306 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
307 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
308 Bacon, T., Inside the minds of Somalia's ascendant insurgents: an identity, mind, emotions and perceptions analysis of al-Shabaab, Mart 2022, url, s. 94
309 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 32
310 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
311 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
312 IOM, IOM, Çekilme, Bağını Koparma, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma, Geçici Rehabilitasyon, Aralık 2021, url, s. 4
313 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 23 Eylül 2022
314 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022

açıklamadığını belirtmiştir.[315] Stern'in 2020 tarihli bir önceki raporda belirttiği üzere yolculukta karşılaşılan zorlukların dışında entegrasyonun kolay olması, kadınların taşındığı yerlere ve bel bağlayabilecekleri aile veya aşiret bağının/desteğinin seviyesine bağlıdır.[316] Yine yazarın ifade ettiği üzere kadınlar, yeni konumlarında yoksulluk, ev sahibi topluluk (ÜYEK kampları dâhil) veya aile çevresi tarafından damgalanma ve güvenilmeme, cinsel istismar ve Eş-Şebab korkusu (ÜYEK kampları içinde de) gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır.[317]

Stern ve Peterson, 2022 tarihli aynı çalışmada Albany Associates (2021) tarafından Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınların toplum tarafından algılanışı üzerine yapılan araştırmayı alıntılamıştır. Bu araştırmada Jubaland, Güneybatı Eyaleti ve Hirshabelle'deki toplulukların "kendi topluluklarına geri dönen kadın ilticacıları savunmasız olarak gördükleri" ve Eş-Şebab faaliyetlerine aktif olarak katılmadıklarını düşündükleri için bu kadınlara açık olduğunu tespit edilmiştir. Aynı çalışma ayrıca Hirshabelle ve Güneybatı topluluklarının "yalnızca kendi topluluklarından olan" kadınları kabul ettiklerine dair bir görüşü daha tespit etmiştir.[318] Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, kadınların aşiretteki statüsünün ve dolayısıyla erişebilecekleri koruma seviyesinin kendi aşiretleriyle (esas olarak ait oldukları aşiret) ve kocalarının aşiretleriyle olan bağa bağlı olduğunu açıklayarak bu hususu doğrulamaktadır. Çocuklar her zaman babalarının aşiretine aittir. Eş-Şebab'dan ayrıldıktan sonra koruma arayan ve çocukları olan kadınlar ya da en azından çocukları genellikle kocalarının aşireti tarafından kabul edilir.[319]

Stern ve Paterson (2022), barınma ve geçimini sağlama açısından bazı kadınların aile veya aşiret üyeleriyle yaşayabildiği hâlde çoğu kadının farklı konaklama çözümleri bulması gerektiğini ve pek çoğunun genellikle ÜYEK kamplarındaki "odalara taşındıklarını belirtmiştir. Bazen ayrımcılık nedeniyle veya kendi topluluklarından ayrılmış oldukları için gittikleri yerde verilen yardımların dışında tutulurlar.[320] Stern 2019'da Eş-Şebab'dan tek başına veya çocuklarıyla ayrılan bazı kadınların konaklama imkanı bulmak veya geçimini sağlamak için çaba sarf ettiklerini hâlihazırda kaydetmiştir.[321]

Stern ve Paterson (2022), bazı kadınların çocuklarıyla birlikte terk ettikleri Eş-Şebab üyesi kocaları veya grubun diğer üyeleri tarafından belirli güvenlik sorunlarına maruz bırakıldığını belirtmiştir. Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanının da doğruladığı üzere "bu özellikle de kadınların, grubun üye yapmak istediği çocuklarla kaçtığı durumlarda geçerlidir."[322][323] Stern 2019'da bazı kadınların grup tarafından hedef alındığını hâlihazırda kaydetmiştir.[324]

Damgalanma

Stern ve Peterson (2022), damgalanma ile ilgili olarak Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınların aslında pek çok toplulukta ciddi damgalanmayla karşı karşıya kaldığını ifade

315 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 13
316 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 32-37
317 Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, Adam Smith International, Haziran 2020, s. 38-39
318 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 22
319 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
320 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 13
321 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 36
322 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 14
323 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
324 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 36

etmiştir:[325] "kadınların geçmişlerinin bilindiği yerlerde bazıları damgalanmaktadır ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır; bazıları da grupla bağlantıları nedeniyle aileleri tarafından bile reddedilmektedir."[326] Bu durum özellikle de kadınların kocalarını grupta bıraktıklarında ve grup adına casusluk yaptıkları veya faaliyette bulunduklarına inanıldığında geçerlidir. Topluluğun bu kadınlara yönelik tutumları özellikle kendi aşiretleri dışındaki Eş-Şebab savaşçılarıyla evlendikleri ve yanlarında çocukları olduğunda olumsuz olmaktadır.[327] Ancak Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanına göre damgalamanın seviyesi, nadiren doğrudan kovulma noktasına ulaşmaktadır.[328] Kadınlara çok şüpheyle yaklaşılabilir ve topluluk üyeleri onlarla ilişki kurmayı reddedebilir; ancak bu genellikle kişiyi "kapı dışarı etmek" için yeterli değildir.[329]

Stern, daha önceki bir raporda (2019) kadınların, kendi tutumlarına, söz konusu yere ve Eş-Şebab ile ilişkilerine bağlı olarak kadınların kendi toplulukları tarafından da kabul görebileceklerini ifade etmiştir.[330] Gruba katıldıkları gizli kalan kadınlar damgalamaya maruz kalmamıştır. Aynı durum, gruptaki geçmiş rollerinin bilinmemesi koşuluyla şehre veya başka yerlere yerleşen kadınlar için de geçerli olacaktır.[331]

Buna rağmen Felbab-Brown (2018), Kismayo ve Baydabo da dâhil olmak üzere Somali'nin farklı bölgelerinde "'Eş-Şebab üyelerinin eşi' olduğu düşünülen kadınların topluluk tarafından misillemeye maruz kaldıkları birkaç vaka" bildirmiştir.[332] Yerel makamlar ve topluluk üyeleri korktukları ve şüphe duydukları için (casus olmalarından) topluluktan ihraç etmek veya damgalamak istemiştir.[333] Felbab-Brown, Eş-Şebab savaşçılarının eşleri olarak etiketlenen kadınların aileleri ve toplulukları tarafından utanç kaynağı ve tekrar evlendirilemeyecek kadınlar olarak görüldüğünü ifade etmiştir.[334] Aynı yazar "kadınların topluluktan dışlanma, misilleme ve kovulmaya karşı oldukça savunmasız olduklarını ve bu durumun hem kendilerinin hem de çocuklarının emniyeti ve güvenliği üzerinde ciddi etkileri olabileceğini eklemiştir." Bu durum özellikle "azınlık aşiret üyesi olan veya ülke içerisinde yerinden edilmiş" kişiler için geçerlidir.[335]

Azınlık aşiretlerden gelen kadınlar

Felbab-Brown (2018), azınlık aşiretlerden/gruplardan gelen ve Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadın ve çocuklar ile ilgili daha fazla detay vermiştir. Öncelikle yazar, genel olarak "xeer sisteminin kadınları temel sosyal haklardan mahrum bıraktığını" ve ardından Bantu gibi "bir alt azınlık aşiretinden" [aslında bir azınlık grubu, bkz. Hedeflenen Profiller Hakkında EUAA Somali Raporu 2021] gelen veya yerinden edilip aşiret korumasına erişemeyen kadınlar hakkında ayrıntılara değinmiştir. Yazar, bu kadınların "herhangi bir şekilde adalete ulaşabilme ya da yerel topluluğa (yeniden) entegre olma olasılığının olmadığını" ifade etmiştir. "Bu kadınların en

325 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 22
326 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 13
327 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 20
328 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
329 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
330 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 36
331 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 36-37
332 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 22
333 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 22
334 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 11
335 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 23

nihayetinde korumasız ve kaynaksız kalabileceğini" eklemiştir.[336] Yukarıda Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı tarafından da belirtildiği üzere Somalili kadınlar çift aşiret statüsüne sahiptir.[337] Bu nedenle kadınlar, kadın olarak ve "yalnızca evlilikleri sebebiyle bile" azınlık aşireti üyesi olarak ayrımcılığa maruz kalabilirler. "Çok sayıda azınlık aşireti tam anlamıyla boyun eğdirilen statüleri nedeniyle Eş-Şebab ile müttefik olduğu için bu aşiretlerle bağlantısı olan kadınlar son derece savunmasızdır".[338]

Siyaset bilimci olan Besteman ve Van Lehman (2018), Juba Nehri Vadisi'ndeki (Jubaland) Somali Bantu aşiretinin durumuna odaklanmıştır. Araştırmalarına göre "Eş-Şebab; dinî, yönetimsel ve ekonomik kuralların uygulanması ve hayata geçirilmesinde Somali Bantu aşireti ile önemli aşiretlerden gelen Somalililer arasında ayrım yapmaktadır; mahsullerde, havale ücretlerinde ve 'dine bağlılık' cezalarında Somali Bantu üyelerine diğer Somalililere kıyasla daha yüksek yüzdeli haraç uygulamaktadır."[339] Bu bağlamda yüz yüze anket yapılan katılımcıların %97,5'i (toplam 41 katılımcı) köylerinde Eş-Şebab üyelerinin "Somali Bantu kızlarıyla zorla 'evlenerek' kızlara tecavüz ettiğini" ve bu olayların gerçekleştiği yaşların "9 ila 17 yaş olarak değiştiğini ve ortalama 13 yaşında yaşandığını" bildirmiştir.[340] Bu bağlamda katılımcıların tamamı, "Somali Bantu aşireti üyelerinin "Eş-Şebab'ın elindeki bölgelerde ve hükûmet kontrolündeki bölgelerde rahatça hareket edemediklerini bildirirken %90'ı Juba Vadisi'nden ayrılmak isteseler de "ayrılamayacak kadar çok korktuklarını" bildirmiştir.[341] Bölgeyi terk etmenin ve daha sonra Eş-Şebab kontrolündeki bölgelere dönerken yakalanmanın bedeli çok ağır olabilir. Katılımcılara göre Somali Bantu aşireti üyeleri, infaz (%39), hapis ve sorgulama (%41) ve bilinmeyen veya savaş alanlarına gönderilme (%20) gibi durumlarla karşılaşabilir.[342]

(c) Hükûmet askerleriyle evlenme

Stern ve Peterson, gayriresmî olarak firar etmiş ve entegre olmuş bazı kadınların hükumet askerleri veya yetkilileri ile evlendiğini bildirmiştir.[343] Farklı bir çalışmada Stern ayrıca Eş-Şebab erkeklerinden boşanmış kadınların güvenlik için evlenmesi gerektiğini ve bu evliliğin hükûmet askerleriyle de olabileceğini belirtmiştir.[344]

Araştırmanın zaman kısıtlamaları içinde bu alt başlık hakkında daha fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Araştırmada karşılaşılan zorluklar.

2.2.3. Resmî yollar ve sonuçları

BM Somali Uzmanları Paneli'nin Ekim 2022 tarihli raporunda belirttiği üzere (kadın) ilticacılar için rehabilitasyon programlarının mevcut olması ve hükûmet kontrolündeki bölgelerde aile veya akrabaların destek sunması ilticayı belirleyici etken faktörlerdir.[345]

336 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 24
337 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022; Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 24
338 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 24
339 Besteman, C. ve Van Lehman, D., Somalia's Southern War, The Fight Over Land and Labour, 2018, s. 300
340 Besteman, C. ve Van Lehman, D., Somalia's Southern War, The Fight Over Land and Labour, 2018, s. 305
341 Besteman, C. ve Van Lehman, D., Somalia's Southern War, The Fight Over Land and Labour, 2018, s. 306
342 Besteman, C. ve Van Lehman, D., Somalia's Southern War, The Fight Over Land and Labour, 2018, s. 306
343 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 24
344 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 32
345 BM Güvenlik Konseyi, Somali Uzmanları Panelinin Raporu, S/2022/754, 10 Ekim 2022, url, para. 30

Stern ve Paterson (2022), kadınlara yönelik resmî rehabilitasyonunun 2019 ve 2020'de Somali'de IOM tarafından finanse edilen projelerin yerel ortaklar tarafından uygulamaya geçirildiği üç bölgede (Kismayo, Baydabo ve Mogadişu) denendiğini bildirmiştir. Pilot proje her bölgede 50 yararlanıcıya yönelik olarak hazırlanmıştır.[346] Bu deneme aşamalarının ardından 2020'de Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınların rehabilitasyonuna yönelik iki merkez açıldı; biri Kismayo, diğeri Baydabo'da olan bu merkezlerde IOM ana uygulayıcı ortak görevini üstlenmiştir.[347] Daha fazla ayrıntı için bkz. bölüm 1.2.5 Rehabilitasyon merkezlerine ve kapasitelerine genel bakış.

Baydabo ve Kismayo'daki bu rehabilitasyon programlarından yararlananların çoğu kendi topluluklarında yaşamaktadır ve haftada üç gün olmak üzere gün içerisinde merkeze seyahat etmektedir.[348] Yazarlar ayrıca bu şehirlere her gün ihtiyaç sahibi daha fazla kadın geldiği için "programa duyulan ihtiyacın gerçek kabul kapasitesinden daha yüksek olduğunu" da eklemiştir.[349] Ayrıca yazarların belirttiğine göre merkez personeli rehabilitasyon programlarına erişen kişiler arasında "hiçbir kadının Eş-Şebab'a döndüğünü duymadıklarını" belirtmiştir.[350]

UİGA, taramanın ardından Kismayo (Jubaland) ve Baydabo'da (Güneybatı) "merkezlere yararlanıcıların bir listesini göndermektedir." Bekleme listeleri de mevcuttur. Boş yer olmaması durumunda kadınlar kayıt altına alınır ve sıralarını beklerken toplulukta yaşarlar. Rehabilitasyon programını tamamlayana kadar hükûmet tarafından "aklanmazlar".[351]

Kadınlara yönelik programa katıldıktan sonra kadınlara diğer belgeleri almalarını sağlayacak suçsuzluk belgesi CSD [Cezai Soruşturma Dairesi] tarafından gönderilir.[352] Ancak, CSD tarafından temize çıkarılmış olmak kadınların bazen hükûmetin güvenlik güçleri tarafından "baskına uğramalarını" engellemez; çünkü rehabilitasyondan geçmiş kadınların yer aldığı ulusal bir veri tabanı bulunmamaktadır.[353] Bu gibi durumlarda kadınlar, serbest bırakılmak için aşiretin ileri gelenlerinin veya diğer üyelerin ya da rehabilitasyon programındaki görevlilerin müdahalesine ihtiyaç duyabilir.[354]

Kismayo ve Baydabo'daki rehabilitasyon merkezleri kurulmadan önce Stern (2019) tarafından bahsedilen IOM inceleme çalışmasına göre Baydabo, "kadın ilticacılara yönelik bir sürecin yürütülüyor gibi göründüğü" tek yerdi. Bu süreçte erkekler için uygulanan prosedürün aynısına uyulmuştur; öncelikle kadınlar geri dönüşlerini müzakere etmek için aile üyelerine veya aşiretin ileri gelenlerine ulaşmıştır. Daha sonra yerel polis karakoluna, sonra CSD'ye ve daha sonra tarama için UİGA'ya götürülmüşlerdir. Görüşme yapıldıktan sonra bir garantör gözetimine bırakılmış; ancak UİGA onları izlemiş ve düzenli olarak rapor vermelerini talep etmiştir.[355]

346 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
347 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 24
348 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19-20
349 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19
350 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 20
351 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 19-20
352 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 14
353 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
354 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
355 Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Adam Smith International, Eylül 2019, s. 32

Rehabilitasyondayken ve ev sahibi topluluk tarafından muamele

Stern ve Peterson (2022) "rehabilitasyon programlarına katılan kadınların gayriresmî yollarla iltica eden kadınlara kıyasla [toplulukları tarafından] daha iyi karşılandıklarını gösteren kanıtlar mevcuttur."[356] Hem Baydabo'daki hem Kismayo'daki STK'ler, kadınların hoş karşılanmasını kolaylaştırmak ve kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlamak için etkinlikler ve girişimler düzenleyerek Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kadınlar ve yerel topluluklar arasındaki ilişkiyi teşvik etmiştir.[357]

Rehabilitasyondan geçen kadınlar, geçmiş rollerine ve kişisel durumlarına bağlı olarak (bkz. yukarıda Eş-Şebab tarafından hedef alınma (a), (b) ve (c) dâhil olmak üzere bölüm 2.2.2 Çekilmek için gayriresmî yollar ve çekilmenin sonuçları) potansiyel olarak Eş-Şebab'ın tehditlerine ve cezalandırmalarına maruz kalmaya devam etmektedir. Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, bu kadınların grubu çocuklarıyla birlikte terk etmiş veya kocalarından kaçmış olmaları veya geçmişteki rolleri ya da erişim sağlayabildikleri stratejik bilgi düzeyi gibi çeşitli sebeplerden bahsetmiştir. Bu seviyedeki risk, kadınlar gruptan ayrıldığı andan itibaren "zaman içinde azalma" eğilimindedir.[358] Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, "Kadınlar, grubun faaliyetlerine daha az dâhil olduğu için hedef alındıkları olayları daha az duyuyoruz" demiştir.[359]

2.2.4. Kadınların aile üyelerinin karşılaştığı sonuçlar

Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanına göre kadınlar genellikle çocuklarına daha iyi bir hayat sunmak için çocukları nedeniyle gruptan ayrılmaktadır. Bu çocukları üye yapmak isteyen grup, çocukları genellikle geri istemektedir. Bu gibi durumlarda diğer aile üyeleri, grubun misillemesine veya tehdidine maruz kalabilir ve bu kadınların yerine gruba katılmaları istenebilir. Aile fertleri akrabalarının nerede olduğunu bilmiyor gibi davranabilir veya Eş-Şebab ile olan uyuşmazlığı çözmek için aşiret mekanizmalarını devreye sokmaya çalışabilir.[360]

2.3. Çocuklar

BM Somali Uzmanları Paneli'nin Ekim 2022 tarihli raporunda belirttiği üzere Ocak ve Mart 2022 arasındaki dönemde Eş-Şebab, çocukların gruba üye yapıldığı olayların (177 vaka, %78,9) ve çocukların üye yapılmasıyla yakından bağlantılı olan çocuk kaçırma olaylarının (194 olaydan 192'si doğrulanmıştır) ana faili olarak kalmıştır.[361]

Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, BM Silahlı Çatışmadaki Çocukları İzleme ve Raporlama Mekanizmasına göre Somali'deki silahlı kuvvetler veya gruplar tarafından yılda 1.000 çocuğun üye alındığını belirtmiştir. Bunların yaklaşık %70-80'i Eş-Şebab tarafından üye alınmaktadır. Eş-Şebab ile bağlantılı çocuklar farklı roller üstlenebilirler: çarpışma görevlerine

356 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 23
357 Stern, O. M. ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, Adam Smith International, 2022, s. 23
358 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
359 Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 28 Eylül 2022
360 Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 29 Eylül 2022
361 BM Güvenlik Konseyi, Somali Uzmanları Panelinin Raporu, S/2022/754, 10 Ekim 2022, url, para. 127

aktif olarak dâhil olanlar ve diğer pek çok görevin yanı sıra yardımcı, casus, aşçı, hizmetçi, lojistik asistan gibi görevlerde kullanılan çocuklar vardır.[362]

Somali'de yerleşik bir çocuk koruma danışmanı, kaynağın ulaşabildiği tahminlerine göre Eş-Şebab ile bağlantılı çocukların (18 yaşından küçük) sayısının yıllık 1.500 ila 2.000 arasında değiştiğini belirtmiştir. Aynı uzman, özellikle beyin yıkama ve çıkar beklentisi başta olmak üzere çok çeşitli yollarla çocukların gruba katılma tuzağına düşürüldüğünü ifade etmiştir. Eş-Şebab kontrolü altındaki yerlerde yaşayanlar, grubun parçası olmaya zorlanmadıklarında gruba daha kolay bir şekilde üye edilmektedir. Genellikle aşiret yapıları ve ileri gelenleri Eş-Şebab adına gruba üye almakla yükümlüdürler. Grup, çocuklara ulaşarak onları kandırma ve yanlış bilgilendirme yoluyla gruba katılmalarını sağlamak suretiyle kontrolü dışındaki bölgelerde de üye alma faaliyetlerini yürütmektedir.[363]

2.3.1. Gruptan çekilme seçenekleri

Çocuklar resmî veya gayriresmî yollarla Eş-Şebab'dan çekilebilir veya sadece ayrılabilir. Somali'de yerleşik çocuk koruma danışmanına göre hükûmet veya çocuk koruma aktörleri tarafından tespit edilen çocukların çoğu resmî yolları tercih etmektedir veya bu yollara yönlendirilmektedir.[364] Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanına göre yetkililere yönlendirilen çocuk sayısı "okyanusta küçük bir su damlası" kadardır.[365]

2.3.2. Gayriresmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar

(a) Bölgeyi terk etme ve/veya "memlekete" dönme

Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanına göre Eş-Şebab'dan gayriresmî yollarla ayrılan birçok çocuk var. Hükûmet kontrolü altındaki bölgelerde gayriresmî yollar hakkında çok az bilgi mevcuttur; ancak Eş-Şebab kontrolü ve etkisi altındaki bölgeler hakkında temel olarak hiçbir şey bilinmemektedir: "ülkenin her yeri yasak bölge hâline gelmiştir". Bu çocukların çoğu aileleri ya da ait oldukları toplulukla tekrar bir araya gelemeyince kendilerini sokak çocuğu olarak bulabilirler.[366] Gayriresmî süreçlerden geçen çocukların Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve diğer koruma ortakları tarafından sunulan hizmetlere erişimi yoktur.[367]

Diğer zamanlarda, koruma ortakları tarafından tespit edilmiş olmalarına rağmen çocuklar ailelerine geri dönüp hiçbir resmî yeniden entegrasyon sürecine katılmadan aileleriyle kalmaktadır.[368] Uluslararası çocuk koruma uzmanının ifade ettiği üzere bu vakaların çoğunda hâlihazırda ailelerine yeniden katılmış çocuklar "hâliyle programa katılmak istemiyorlar."[369] Bu gibi durumlarda çocuklar Eş-Şebab'ın cazip yönlerine, çağrılarına ve tehditlerine karşı savunmasız kalmaya devam etmektedir. Ayrıca grup bu çocukları izleyip takip edebilmektedir.[370]

362 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
363 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
364 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
365 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
366 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
367 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
368 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
369 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
370 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022

Gruptan çekilmeyi isteyen çocuklar ellerine iyi bir fırsat geçtiği anda kaçmaya karar verebilirler: örneğin geceleri, grupta kontrol düzeyi azalmaya başladığında veya yeni kurtarılan bölgeler söz konusu olduğunda sığınmak ve güvenlik veya hükûmet güçlerine ulaşmak daha kolay olduğunda.[371]

Bazı durumlarda gruptan çekilmiş çocuklar ailelerine ve ait oldukları topluluğa geri dönme eğilimindedir; ancak bu seçenek her zaman uygulanabilir değildir. Eş-Şebab, çocuğun ailesi veya topluluğu ile arasındaki bağı koparma eğilimindedir. Üye alınan çocuklar genellikle menşe yerlerinden alınıp belki de yüz kilometre uzaktaki başka bir bölgedeki eğitim kampına veya tesisine götürülmektedir. Bu durum aileleriyle yeniden birleşme olasılığına ciddi zarar vermektedir. Ait olduğu aşiretin dışında bir yerde yeniden entegrasyon nadiren uygulanabilir olduğundan bu çocukların çoğu kendilerini ÜYEK kamplarında veya sokak çocuğu olarak bulabilirler. Diğer durumlarda çocuklar, kendileri çeşitli nedenlerle ailelerine tekrar katılmamayı tercih ederler: geçmişte Eş-Şebab grubuna katılmış olmaktan utanıyor olabilirler, ailelerinin tepkisinden korkabilirler veya hâlâ Eş-Şebab kontrolündeki bölgelerden gelmiş olabilirler.[372] Daha fazla bilgi için bkz. bölüm 2.3.3(b).

2.3.3. Resmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar

Uluslararası çocuk koruma uzmanı 2022'nin ilk 9 ayında gruptan çekilenler (resmî ve gayriresmî yollarla) arasından yaklaşık 220 çocuğun resmî yönlendirme mekanizmasına başvurması sağlanmıştır.[373]

Somali'de Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Programa göre hükûmet nezaretindeki çocukların 72 saat içerisinde UNICEF'e nakledilmesi gerekmektedir.[374] "Kabul ve teslim ile ilgili SİP'ler" uyarınca bu nakil işlemi, çocukların "kaçmış, yakalanmış veya silahlı gruplardan başka şekilde ayrılmış olmasına veya hükûmet nezaretinde" olmasına bakılmaksızın gerçekleştirilmelidir.[375]

Somali'de yerleşik çocuk koruma danışmanı, çocukların Somali yetkililerine rapor vererek veya yönlendirilerek farklı şekillerde Eş-Şebab'dan çekilebileceğini veya sadece ayrılabileceklerini bildirmiştir. Kaynak, her birinin ne kadar yaygın olduğuna dair ayrıntı vermeden aşağıdaki hususlara değinmiştir:

- Çocuk koruma aktörleri (yerel ve uluslararası STK'ler) tarafından teşvik edilmiş ve harekete geçirilmiş **topluluk mekanizmaları** aracılığıyla çekilme. Uygulayıcılar topluluk üyeleri/ileri gelenleri ile iş birliği yaparlar ve bu kişiler aracılığıyla hâlihazırda medreselere veya eğitim kamplarına kaydolmuş çocuklara ya da hâlihazırda savaşıp gruba aktif olarak katkıda bulunan çocuklara ulaşırlar. Çocukların Eş-Şebab kontrolündeki bölgelerde uzaklarda olduğu durumlarda geçerli strateji, çocukların ait oldukları topluluk veya aile ile bir araya gelmesini beklemek ve daha sonra bu tür fırsat kapıları açıldığında inisiyatif almaktır.
- Çocuklar, UİGA, Polis ve SUO gibi Somali makamlarına **gönüllü olarak rapor verebilirler**. Bu, aşağıdaki durumlarda gerçekleşebilir: (a) Çocuklar karakola veya Somali makamlarına ulaşıncaya kadar ciddi riskler alarak gruptan ayrıldığında; (b) yakın zamanda kurtulmuş bölgelerde kaçma fırsatı doğduğunda; (c) Somali güvenlik güçlerine ulaşmayı başarıp

371 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
372 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
373 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
374 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 19
375 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 20

süreçleri kolaylaştırıldığında. Bu üç durum da sivil aktörlere teslim sürecinin sağlanması için UNICEF veya diğer koruma ortaklarının derhâl bilgilendirilmesi gerekmektedir.

- Diğer durumlarda çocuklar baskınlar ve çatışmalar sırasında **yakalanıp** daha sonra Somali yetkililerine yönlendirilmektedir. Sivil aktörlere teslim sürecinin sağlanması için UNICEF veya diğer koruma ortaklarının derhâl bilgilendirilmesi gerekmektedir[376].

Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, yukarıdaki yeniden yönlendirme prosedürüne, gruptan çekilmiş çocukları devlet aktörlerinden ve devlet-dışı aktörlerden koruma aktörlerine aktaran resmî yönlendirme mekanizması adını vermektedir. Bu aktarma işlemi Hükûmet tarafından 2014 yılında imzalanan silahlı gruplardan ayrılmış çocukların kabulü ve teslimi ile ilgili SİP'ler uyarınca gerçekleştirilmektedir.[377] Savunma Bakanlığı, SUO (ordu karakolları geneline dağıtılmış odak noktaları dâhil) ve UİGA düzeyinde çocuk koruma odak noktaları bulunmaktadır. Kimlik tespitinden sonra çocuklar UİGA tarafından taranır ve daha sonra koruma ortaklarına yönlendirilir.[378]

İnsan Hakları İzleme Örgütü 2018'de "güney-orta Somali'de UİGA'nın çocukların tarama işleminden ve sorgulanmasından açıkça sorumlu olduğunu" ancak, ana aktörler SİP'leri uygulamayı istemediği için "SİP'lerin tutarsız şekilde uygulandığını" bildirmiştir. Sonuç olarak çocuklar bazen uzun süre boyunca istihbarat tesislerinde, cezaevinde veya yetişkin rehabilitasyon kamplarında sürüncemede bırakılmaktadır.[379]

(a) Yeniden entegrasyon programı

Tarama işleminden sonra gruptan çıkmaya yönelik resmî süreç, "rehabilitasyon" yerine "yeniden entegrasyon" olarak adlandırılır. Somali'de yerleşik çocuk koruma danışmanının ifade ettiği üzere bunun sebebi "damgalamayı" önlemektir.[380] Çeşitli merkezlerdeki yeniden entegrasyon programı (daha fazla bilgi için bkz. bölüm 1.2.5(g)) aşağıdaki özelliklere sahiptir:

- Yeniden entegrasyon programı kapsamında normal ve mesleki eğitim verilir.[381] Mezuniyet töreniyle biten 8-9 aylık bir yetenek programıdır. Genel olarak diğer çocuklara da açık olan çeşitli faaliyetler de bulunmaktadır.[382]
- Hem erkek hem de kız çocukları programa ideal olarak eşit sayılarda erişebilir. Sıklıkla Eş-Şebab ile zorla evlilik veya cinsel şiddet deneyimi olan çoğu kız, ayrıldıktan sonra genellikle kimlik tespitine tabi tutulmaz veya doğrudan aileleriyle bir araya gelmeleri için gönderilirler.[383] Genel itibarıyla kız çocukları, şu anda yeniden entegrasyon programlarından yararlanan çocukların %20 ila %30'unu oluşturmaktadır.[384]
- Yeniden entegrasyon programları, Silahlı Kuvvetler ve Silahlı Gruplarla İlişkili Çocuklar (CAAFAG) ile diğer savunmasız çocukların ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. Yeniden entegrasyon programından yararlanan çocukların ortalama %70'i Silahlı Kuvvetler ve Silahlı Gruplarla İlişkili Çocuklardır. Çoğu Eş-Şebab ile bağlantılıdır; ancak eskiden ulusal veya bölgesel güvenlik güçleriyle ve aşiret milisleriyle bağlantılı çocuklar da mevcuttur. Geri

376 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
377 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022; HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 20
378 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
379 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 21
380 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
381 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
382 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
383 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
384 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022

kalanı, üye alınması veya radikalleştirilmesi muhtemel çocuklar da dâhil olmak üzere diğer savunmasız çocuklardır. Programa katılımları, bu tür olayları önlemeyi amaçlamaktadır.[385]

- Yeniden entegrasyon paketi, danışmanlık ve psiko-sosyal destek ve sosyo-ekonomik yeniden entegrasyon faaliyetleri de dâhil olmak üzere tüm çocuklara aynı hizmetleri sunmayı amaçlamaktadır. Ancak UİGA ve yeniden entegrasyon ortaklarının nitelikli sosyal hizmet çalışanları tarafından yapılan değerlendirmelere göre çocuklar farklı düzeyde desteğe ihtiyaç duyabilir.[386] Çocuk koruma danışmanı Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı çocuklar hakkında ayrıca şunları açıklamıştır:

  (a) **UİGA tarafından düşük riskli olarak kabul edilen çocuklar (ve üye alınma riski altındaki diğer savunmasız çocuklar)**: ideal olarak bu çocuklar, programa ebeveynlerinin ve garantörlerinin evinden veya koruyucu ailesinden katılmalıdır; ancak duruma ve yapılan değerlendirmelere bağlı olarak bu çocuklar başlangıçta geçici bakım merkezine gidebilirler;

  (b) **UİGA tarafından "yüksek riskli" olarak kabul edilen çocuklar:** bu çocuklar, sosyal hizmet çalışanları tarafından yapılan değerlendirmelere bağlı olarak üç, altı, hatta dokuz ay kalabilecekleri bir konaklama tesisinde (geçici bakım merkezinde) ağırlanır. Bu dönemde ve acil bir müdahaleye ihtiyaç duydukları sürece, danışmanlık ve psiko-sosyal destek alırlar ve ayrıca CAAFAG için yeniden entegrasyon programına katılırlar. Daha sonra topluluğa yeniden entegre edilirler: normal veya mesleki eğitime devam ederken ebeveynleri, akrabaları veya koruyucu aile yanında kalabilirler.[387]

Uluslararası çocuk koruma uzmanı, geçici bakım merkezlerinin genellikle tek seferde maksimum 20-30 çocuğa hizmet verdiğini belirtmiştir.[388]

Yeniden entegrasyon/yeniden eğitim süreci tamamlandığında çocuklara yeni girişim ödeneği verilir.[389]

Felbab-Brown 2018'de çocuklara yönelik yeniden entegrasyon tesislerinin Somali STK'leri tarafından kurulduğunu ve yönetildiğini, UNICEF tarafından finanse edildiğini belirtmiştir.[390] Yazar bu STK'lerin ilgili dönemdeki çalışmalarını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

> "Rehabilitasyon tesislerinde Somalili uygulama ortakları, medikal ve psiko-sosyal desteğin yanı sıra okuryazarlık, yaşam becerileri ve mesleki eğitim (örneğin cep telefonu tamiri, taş duvar ustalığı veya elektrik işlerini) sunmaktadır. Güvenlik koşulları izin verirse çocuklar tesiste kaldıktan sonra ailelerine gönderilir. Birçok çocuk, geniş ailelerinin hâlâ yaşadığı Eş-Şebab kontrolündeki bölgelerden geldiğinden çok sayıda çocuk evlerine geri dönememektedir."[391]

Felbab-Brown, bu merkezler hakkında aşağıdaki hususları da belirtmiştir:

- Somali makamlarının yıllar içinde iyileşen uluslararası insan hakları standartlarını (çocuğun tanımı dâhil) uygulama konusundaki istekli olması;

385 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
386 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
387 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
388 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
389 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
390 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 26
391 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 21-22

- çocuklar (18 veya 15 yaşından küçük) için yaş değerlendirmesi ve belirlemesinde alt federal eyalet yetkilileri arasında ihtilaf;
- "militanlıkla ilişkili çocukların UNICEF'e nakledilmesiyle ilgili zorluklar";[392]

"Yeniden entegrasyon" sırasında ve sonrasında muamele

Somali'de yerleşik çocuk koruma danışmanı, gruptan çekilmenin hemen ardından ilk aşamada çocukların Eş-Şebab tarafından çeşitli şekillerde korkutulduğunu bildirmiştir.[393]

Uluslararası çocuk koruma uzmanına göre gruptan ayrıldıktan sonra EŞ-Şebab tarafından "takip edilen" ya da "hedef alınan" çocukların izlendiği birkaç vaka olduğunu bildirmiştir. Ancak uzman, "bilinen vakaların yalnızca birkaç tane" olduğunu ve çocukların Eş-Şebab tarafından tespit edilmesi hâlinde misilleme riskinin çok yüksek olduğunu da eklemiştir. Gözaltı da pek çok çocuk için risk olmaya devam etmektedir.[394] Bkz. aşağıdaki bölüm 2.3.3.(b) Devlet güçleri tarafından tutuklanma ve cezalandırılma.

Somali'de yerleşik çocuk koruma danışmanı; hedef alma, takip etme, misilleme gibi durumların zaman içinde bitme eğiliminde olduğunu ve bu tür vakaların "gruptan ayrıldıktan bir yıl sonra yaşanmasının hiç muhtemel olmadığını" belirtmiştir.[395] Aynı uzman, Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı olan ve yeniden entegrasyon sürecinden geçen çocukların "hükûmet tarafından takip edilmediğini" de belirtmiştir.[396]

Ev sahibi topluluk genellikle "doğrudan öfkeli davranmaz veya bu çocuklar için belirli bir risk teşkil etmez" ancak bazı durumlarda bu çocukların iş bulmaları çok daha zor olabilir.[397] Koruma ortakları, çocukların sosyo-ekonomik entegrasyonunu kolaylaştırmak için toplulukla bir bütün olarak ve bazen de istihdama erişimi kolaylaştırmak için "garantörlerden" yardım alarak çalışmaktadır.[398]

(b) Devlet güçleri tarafından tutuklanma ve cezalandırılma

Zaman zaman ordu üssüne teslim olan veya Eş-Şebab'a karşı yürütülen askerî operasyonlarda yakalanan veya farklı bağlamlarda polise teslim edilen çocuklar, militan grupla bağlantılı oldukları veya güvenlik güçleri bu sırf bu çocuklardan "şüphelendikleri" için güvenlik güçleri tarafından "tehdit" olarak görülerek tutuklanmaktadır. Bu durum, uluslararası çocuk koruma uzmanı tarafından bir özetle açıklandığı üzere 2021'de 195 çocuk için geçerliydi. BMGS'nin 1 Ekim 2019 ve 30 Eylül 2021 arası dönemi kapsayan, Somali'deki Çocuklar ve Silahlı Çatışma hakkındaki raporunda da başka bir örneğe yer verilmiştir. Bu örneğe göre "11 ila 17 yaş arası 415 çocuk (411 erkek, 4 kız), genel olarak silahlı gruplarla bağlantılı oldukları iddiasıyla federal ve bölgesel hükûmet güvenlik güçleri tarafından tutuklanmıştır."[399]

İnsan Hakları İzleme Örgütü 2018'de güney-orta Somali'de, en önemlisi Mogadişu ve Puntland'da, Eş-Şebab ile bağlantılı oldukları iddia edilen çocukların yetkililer tarafından tutuklanıp gözaltına alınmasının yinelenen bir önlem olduğunu, ancak işlemin zaman zaman

[392] Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 22
[393] Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
[394] Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
[395] Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
[396] Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
[397] Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022
[398] Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
[399] BMGS, Somali'de çocuklar ve silahlı çatışma, S/2022/397, 16 Mayıs 2022, url, para. 35

kötüye kullanıldığını hâlihazırda bildirmiştir.[400] "Çocuklar yakalandıklarında bazen yetkililer tarafından kötü muameleye maruz bırakılmaktadır"[401] ve hükûmet nezaretine girdiklerinde yaşları için de olmak üzere taramaya tabi tutulur ve "istihbarat tesislerinde" sorgulanırlar.[402] Bu bağlamda zorlayıcı muamelede bulunulduğu ve zaman zaman işkence yapıldığı, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve BM kuruluşları tarafından belgelenmiştir.[403] 2018 yılında İnsan Hakları İzleme Örgütü, Mogadişu ve Puntland'da "çocukların cezalandırılmadan önce istihbarat tesislerinde uzun süreler boyunca (bazen aylarca) yetişkinlerle birlikte tutulduğunu", ancak uluslararası standartların, çocukların yetkili bir merci önüne çıkarılması için 24 saat verdiğini tespit etmiştir.[404] Aynı raporda İnsan Hakları İzleme Örgütü, çocukları uzun süre tutma uygulamasının "bilgi elde etme" ihtiyacını öne sürerek haklı çıkarıldığını kaydetmiştir.[405] Bu bağlamda çocukların UİGA tarafından muhbir olarak kullanılmasının 2014 yılında sona erdiği ancak daha sonraki dönemlere (2016) ilişkin benzer iddialarda bulunulduğu belirtilmiştir.[406] İnsan Hakları İzleme Örgütü 2018'de Mogadişu ve Puntland başta olmak üzere Somali'de, "istihbarat yetkililerinin ve askerî savcıların, çocukları Eş-Şebab ile ilişkili suçlardan yetişkinlerle aynı şekilde yargıladığını, birkaç yıldan müebbede kadar değişen cezalar verdiğini belirtmiştir.[407]

Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Puntland'daki duruma ilişkin olarak Eş-Şebab ile ilişkileri gerekçesiyle Puntland'da hâlâ gözaltında tutulan çok sayıda çocuk olduğunu, bazılarının askerî savcılık ve mahkemeler aracılığıyla idam veya müebbet hapis cezalarına çarptırıldığını bildirmektedir.[408] Bu durum, 15 yaşından küçükleri çocuk olarak tanımlayan mevcut terörle mücadele mevzuatına atfedilecektir.[409] 2018 yılında Felbab-Brown, Mart 2016'da "Eş-Şebab terör saldırısına dâhil olmakla suçlanan" ve tutuklanıp yetişkin cezaevlerine yerleştirilen 96 çocuk olduğunu bildirmiştir. BM ile uzlaşmanın ardından 15 yaşından küçükler UNICEF'e teslim edilirken 15 yaşından büyükler hapiste kalmış ve "20 yıl hapis ve bazı durumlarda idam cezası" gibi çok ağır cezalara çarptırılmıştır."[410] Bu cezaların uygulanması hakkında daha fazla bilgiye zaman kısıtlaması içerisinde başvurulan kaynaklarda ulaşılamamıştır.

2.3.4. Firar/iltica edenlerin aile üyelerinin karşılaştığı sonuçlar

Somali'de yerleşik çocuk koruma danışmanına göre resmî yollardan gruptan ayrılmış çocukların ebeveynleri, çocukları geri almak için Eş-Şebab tarafından sorgulanabilir veya tehdit edilebilir.[411]

Araştırmanın zaman kısıtlamaları içinde bu alt başlık hakkında daha fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Araştırmada karşılaşılan zorluklar.

400 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 22
401 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 23
402 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 25
403 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 26-27, 28-29
404 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 29
405 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 30
406 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 33-35
407 HRW, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, url, s. 36-37
408 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022
409 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 22
410 Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, Mayıs 2018, url, s. 22
411 Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022

Ek I: Kaynakça

Sözlü kaynaklar, isim vermek istemeyen kaynaklar dâhil

Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 3 Ekim 2022

Somali'de yerleşik uluslararası çocuk koruma uzmanı, Çevrim içi görüşme, 5 Ekim 2022

Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (I) Çevrim içi görüşme, 12 Eylül 2022

Somali'de yerleşik uluslararası kuruluş yetkilisi (II) Çevrim içi görüşme, 31 Ağustos 2022

Eş-Şebab'dan çekilme hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 23 ve 29 Eylül 2022

Eş-Şebab ile eskiden bağlantılı kişiler hakkında Somali uzmanı, Çevrim içi görüşme, 13 ve 28 Eylül 2022

Rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon hakkında Somali uzmanı, Telefon görüşmesi, 10 Kasım 2022

Herkese açık kaynaklar

Bacon, T., Inside the minds of Somalia's ascendant insurgents: an identity, mind, emotions and perceptions analysis of al-Shabaab, Program on Extremism at George Washington University, Mart 2022, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj3qNbA2qj6AhXshv0HHQElCc0QFnoECBQQAQ&url=https%3A%2F%2Fextremism.gwu.edu%2Fsites%2Fg%2Ffiles%2Fzaxdzs2191%2Ff%2FAl-Shabaab-IMEP_Bacon_March-2022.pdf&usg=AOvVaw0Z7MuqJ2aTjEXedonnXipG, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Barret, Richard, Why They Fight and Why They Quit: An Analysis of Interviews with Current and Former Al-Shabaab Fighters, in: Keating M., ve Matt W., War and Peace in Somalia: National Grievances, Local Conflict and Al-Shabaab, Oxford University Press, 2018, s. 319-327

Besteman, C., ve Van Lehman, D., Somalia's Southern War, The Fight Over Land and Labour, in: Keating M., ve Matt W., War and Peace in Somalia: National Grievances, Local Conflict and Al-Shabaab, Oxford University Press, 2018, s. 209-308

EUAA (Avrupa Birliği Sığınma Ajansı), Somali – Hedeflenen profiller, Menşe Ülke Bilgisi Raporu, Eylül 2021, https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2021_09_EASO_COI_Report_Somalia_Targeted_profiles.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Felbab-Brown, V., The Limits of Punishment, Transitional Justice and Violent Extremism, Somali Vaka Çalışması, United Nations University and Institute for Integrated Transitions, Mayıs 2018, https://i.unu.edu/media/cpr.unu.edu/attachment/2770/4-LoP-Somalia-Case-Study.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Gjelsvik, I. M., Should I stay or should I go?: Security considerations for members leaving al-Shabaab in Somalia, Norwegian Institute of International Affairs, 2019, https://nupi.brage.unit.no/nupi-xmlui/bitstream/handle/11250/2599517/NUPI_Policy_Brief_4_2019_Gjelsvik_.pdf?sequence=2&isAllowed=y, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Hansen, S. J., ve Gelot, L., Anatomy of Counter-Jihad: Community Perspectives on Rehabilitation and Reconciliation, in: Keating M., ve Matt W., War and Peace in Somalia: National Grievances, Local Conflict and Al-Shabaab, Oxford University Press, 2018, s. 379-388

Hansen, S. J., Stian L., S., ve Omondi Okwany, C., Countering violent extremism in Somalia and Kenya: Actors and approaches, Norwegian Institute for Urban and Regional Research, NIBR Working Paper 2019: 106, Nisan 2019, https://www.cve-kenya.org/media/library/oslomet.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Harper, M., Life after al-Shabab: Driving a school bus instead of an armed pickup truck, 23 Kasım 2020, https://www.bbc.com/news/stories-55016792, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Heide-Ottosen, S., ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, https://www.resolvenet.org/system/files/2022-10/SOMALIA_WEB.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Heide-Ottosen, S., ve diğ., Journeys Through Extremism: The Experiences of Former Members of Al-Shabaab, Resolve Network, 2022, https://www.resolvenet.org/system/files/2022-10/SOMALIA_WEB.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Horn Diplomat, Somali: Jubaland state parliament extends president Madobe's mandate from 4 to 5 years, 21 Ağustos 2022, https://www.horndiplomat.com/2022/08/21/somalia-jubaland-state-parliament-extends-president-madobes-mandate-from-4-to-5-years/, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Human Rights Watch, "It's like we are always in a prison" - Abuses Against Boys Accused of National Security Offenses in Somalia, Şubat 2018, https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/somalia0218_web.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

IOM (Uluslararası Göç Örgütü), Çekilme, Bağını Koparma, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma, Geçici Rehabilitasyon, Aralık 2021, https://publications.iom.int/system/files/pdf/DDRR-Transitional-Rehabilitation.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Khalil, J. Brown, R., Chant, C., Olowo, P., Wood, N., Deradicalisation and Disengagement in Somalia – Evidence from a Rehabilitation Programme for Former Members of Al Shabaab, Royal United Services Institute for Defence and Security Studies (RUSI), Ocak 2019, https://static.rusi.org/20190104_whr_4-18_deradicalisation_and_disengagement_in_somalia_web.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

M. Mubarak, [Twitter], paylaşılma tarihi: 17 Kasım 2022, https://twitter.com/somalianalyst/status/1593207904286695424, erişim tarihi: 18 Kasım 2022

M. Mubarak, [Twitter], paylaşılma tarihi: 17 Kasım 2022, https://twitter.com/somalianalyst/status/1593208134507827201, erişim tarihi: 18 Kasım 2022

Nagai, Y., Reintegration of Al-Shabaab's Defectors in Somalia: An Examination of Conditions for Successful Reintegration, in Peace and Conflict Studies: Sayı. 27, No. 3 , Madde 5, 2021, https://www.cve-kenya.org/media/library/Reintegration_of_Al-Shabaab_s_Defectors_in_Somalia__An_Examinatio_SECURITY_POLICY.pdf, erişim tarihi: 7 Aralık 2022

NPR (Ulusal Halk Radyosu), Somali president offered jihadi group amnesty option for 60 days, 9 Nisan 2017, https://www.npr.org/2017/04/09/523203718/somali-president-offers-jihadi-group-amnesty-option-for-60-days, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Polgeonow (Political Geography Now), Somali Tahminî Bölge Kontrolü, Haziran 2021 itibarıyla, belirtilmemiş, halka açık olmayan kaynak

Reuters, Somalia offers rebels amnesty, 9 Ağustos 2011, https://www.reuters.com/article/us-somalia-conflict/somalia-offers-rebels-amnesty-idUSTRE7783D820110809, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Sarfati A. ve Donnelly P., Protection Dilemmas Arising from the Reintegration of Former Combatants and the Impact of the Terrorist Designation, International Peace Institute (IPI), Ocak 2022, https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2022/01/2201_Protection-Dilemmas.pdf, erişim tarihi: 7 Aralık 2022

Stern, O. M., Married in the Shadows: The Wives of Al-Shabaab, June 2020. Bu raporun bir nüshası yazar tarafından EUAA ile paylaşılmıştır.

Stern, O. M., The Invisible Women of Al-Shabaab, Eylül 2019. Bu raporun bir nüshası yazar tarafından EUAA ile paylaşılmıştır.

Stern, O., ve Peterson, C., Assisting women formerly associated with al-Shabaab: A proposed approach to programming, 2022. Bu raporun bir nüshası yazar tarafından EUAA ile paylaşılmıştır.

Taylor, C. ve diğ., The Cost of Defection: The Consequences of Quitting Al-Shabaab, International Journal of Conflict and Violence, Sayı: 13/1, 2019, https://www.ijcv.org/index.php/ijcv/article/view/3122/pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Toros, H. ve Harley, S., Negotiations with Al-Shabaab - Lessons learned and future prospects, in: Keating M., ve Matt W., War and Peace in Somalia: National Grievances, Local Conflict and Al-Shabaab, Oxford University Press, 2018, s. 437-447

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Somali Uzmanları Panelinin Raporu (S/2022/754) 10 Ekim 2022, https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/638/44/PDF/N2263844.pdf?OpenElement, erişim tarihi: 17 Kasım 2022

BMGS (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri), Somali'de çocuklar ve silahlı çatışma, (S/2022/397), 16 Mayıs 2022, https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/352/04/PDF/N2235204.pdf?OpenElement, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

BMGS (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri), Somali'de Durum (S/2021/723), 10 Ağustos 2021, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2021_723.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

BMGS (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri), Somali'de Durum (S/2021/944), 11 Kasım 2021, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/S_2021_944_E.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

BMGS (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri), Somali'de Durum (S/2022/101), 8 Şubat 2022, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2022_101.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

BMGS (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri), Somali'de durum (S/2022/665), 1 Eylül 2022, https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/579/41/PDF/N2257941.pdf?OpenElement, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

BMGS (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri), Somali'de durum (S/2022/392), 13 Mayıs 2022, https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/336/63/PDF/N2233663.pdf?OpenElement, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

UNSOM (Birleşmiş Milletler Somali Yardım Misyonu), Eş-Şebab'ın Sesleri, Baydabo Yeniden Entegrasyon Merkezi'ndeki eski mücahitleri anlamak, 2016, https://unsom.unmissions.org/sites/default/files/voices_of_al-shabaab_understanding_former_combatants_from_the_baidoa_reintegration_center.pdf, erişim tarihi: 4 Kasım 2022

Ek II: Yetki Tanımı

1. Profillere dair genel açıklama ve firar ve iltica etme hakkında en son eğilimler/veriler
   - 1.1. Eş-Şebab'dan firar veya iltica etme, farkları ve seçenekler
   - 1.2. Hükûmet politikası/programları ve genel af ilanları
     - 1.2.1. Mevcut politika ve genel af ilanları
     - 1.2.2. Çekilmiş Mücahitlerin İyileştirilmesine ve İdaresine Yönelik Ulusal Program ve İlticacı Rehabilitasyon Programı hakkında genel bilgiler
     - 1.2.3. Rehabilitasyon merkezlerine ve kapasitelerine genel bakış

2. Profiller ve alt profiller
   - 2.1. Erkekler
     - 2.1.1. Firar veya iltica seçenekleri
     - 2.1.2. Gayriresmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar
       - 2.1.2.1. Aile/aşiret temelli yeniden entegrasyon
       - 2.1.2.2. Yeniden yerleşme ve kendi kendine entegrasyon
     - 2.1.3. Resmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar
       - 2.1.3.1. Yüksek değerli ilticacılar
       - 2.1.3.2. Yüksek riskli ilticacılar
       - 2.1.3.3. Düşük riskli ilticacılar
     - 2.1.4. Firar/iltica edenlerin aile üyeleri için bağlantılı sonuçlar
   - 2.2. Kadınlar
     - 2.2.1. Firar veya iltica seçenekleri
     - 2.2.2. Gayriresmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar
       - 2.2.2.1. "Memlekette" kalma ve sonuçlar/muamele
       - 2.2.2.2. Bölgeyi terk etme, yerel topluluklara geri dönme, yer değiştirme ve sonuçları/muamele
       - 2.2.2.3. Hükûmet askerleriyle evlenme
     - 2.2.3. Resmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar
       - 2.2.3.1. Firar, UİGA taraması, rehabilitasyon merkezleri
     - 2.2.4. Firar/iltica edenlerin aile üyelerinin karşılaştığı sonuçlar
   - 2.3. Çocuklar
     - 2.3.1. Firar veya iltica seçenekleri
     - 2.3.2. Gayriresmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar
       - 2.3.2.1. "Memlekette" kalma ve sonuçlar/muamele
       - 2.3.2.2. Bölgeyi terk etme ve sonuçlar/muamele
     - 2.3.3. Resmî yollar ve Eş-Şebab tarafından hedef alınma dâhil sonuçlar
       - 2.3.3.1. Rehabilitasyon
       - 2.3.3.2. Alıkoyma
     - 2.3.4. Firar/iltica edenlerin aile üyelerinin karşılaştığı sonuçlar

GETTING IN TOUCH WITH THE EU

In person
All over the European Union there are hundreds of Europe Direct centres. You can find the address of the centre nearest you online (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_en).

On the phone or in writing
Europe Direct is a service that answers your questions about the European Union. You can contact this service:
— by freephone: 00 800 6 7 8 9 10 11 (certain operators may charge for these calls),
— at the following standard number: +32 22999696,
— via the following form: european-union.europa.eu/contact-eu/write-us_en.

FINDING INFORMATION ABOUT THE EU

Online
Information about the European Union in all the official languages of the EU is available on the Europa website (europa.eu).

EU publications
You can view or order EU publications at op.europa.eu/en/publications. Multiple copies of free publications can be obtained by contacting Europe Direct or your local documentation centre (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_en).

EU law and related documents
For access to legal information from the EU, including all EU law since 1951 in all the official language versions, go to EUR-Lex (eur-lex.europa.eu).

Open data from the EU
The portal data.europa.eu provides access to open datasets from the EU institutions, bodies and agencies. These can be downloaded and reused for free, for both commercial and non-commercial purposes. The portal also provides access to a wealth of datasets from European countries.

Publications Office
of the European Union